
HN 5U2B 2

HARVARDIANA
ET
VE
RI
TAS
CHRISTO
ECCLESIAE
ACADEMIA
IN NOV ANG

NIEUWE EN NAAUWKEURIGE VERHANDELING VAN DEN TABAK.

Waarin

Desselfs Oorsprong, Soorten, Voortkweeking, Koophandel, Deugden en Eigenschappen, Genees- en Heelkundige, en andere Gebruiken, Natuur- en Proefkundig onderzogt worden.

In IV. AFDEELINGEN.

Waar van de laatste behelzen:

HET GEHEIM

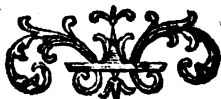
DER TABAKKEN EN SNUIFPOEDERS ontdekt.

Of volkomen Onderwys,

Nopens de *Menging*, *Sauzing*, *Pakking*, het *Geuren*, *Verwen*, *Tinktureeren*, en de *toebereidingen* en *Konstbehandelingen* derzelven.

Uit veeljaarige Ondervinding opgemaakt, door een kundig Tabaks-Handelaar.

Tweede Druk.

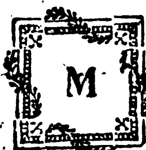
Te AMSTERDAM.

By GERRIT BOM, Boekverkooper, in de Molsteeg, 1785.

VOORBERICHT

AAN DEN

LEEZER.

EN is dikmaals op de gedagten gekoomen, dat het niet dan zeer mooglyk, en niet minder noodzaaklyk en wenſchlyk was, dat men eens een ander *Rookkruid* uitvond, dat lieflyker, en meer aanvallig was, dan den tot heden toe de gantſche waereld door zoſterk verbezigden, en zo zeer begeerden TABAK. Verſcheiden Liefhebbers en Natuurönderzoekers, hebben zig telkens te vergeefſch afgeſloofd, om hier omtrent eenige ontdekkingen te doen; en de Waereld te overreden dat 'er heilzaamer en te gelyk ook aangenaamer Kruiden waren uittedenken: doch nimmer zyn zy hier in geſlaagd, nimmer heeft het hen mogen gelukken, met hunne voorgewende Uitvindingen eenige vorderingen te doen.

EEN Franſch Koopman liet in de vorige Eeuw te Bordeaux een Tractaatje uitgaan, waar in hy voorſlagen deed, *om eens de Ketterij van Tabakrooken, of drinken* (zo hy het noemde,) in vergetelheid te *brengen, en*

*

op

op te doen houden, *en daar voor andere* en zyns dunkens *vry beter en heilzaamer Rook-middelen*, *in de plaats* te geeven. Zo verre men die ontdekt heeft, bestonden dezelve in een Mengzel van *Saly*, *Betoni*, en *Helleborus albus;* schoon anderen daar ook de *Thym*, *Majolyn*, *Piretrum*, enz. toe voorgeslagen hebben. Inzonderheid ook in de Snuifpoederen.

'T IS WAAR wy zouden met weinig moeite Kruiden kunnen uitvinden en voorstellen, die aan de eene kant, goedkooper zouden uitkoomen dan den TABAK, die verre gehaald zynde, ook dienvolgende duur te staan komt; wy zouden ook geuriger Stoffe weeten uittedenken: maar de vraag is, of wy onder alle die bekende en uitgekoozene Kruiden, waarop de Verkiezing dan vallen zou, één eenig zouden kunnen vinden, dat inderdaad den TABAK in kragten, Eigenschappen, en Deugden zou kunnen evenaaren?

IK STA TOE dat men voor uitheemsche Gewassen en Voortbrengzelen doorgaans de grootste zugt toond. De achtbaarheid voor al wat vreemd is, en van verren koomt, is doorgaans groot, en zal denkelyk post blyven vatten, zo lang de ongemeenheid en de nuwsgierigheid veld zal winnen. Doch in alle gevallen heerscht het vooröordeel hier omtrent niet. Anders is het met de *Koffy*

en

en de *Thee*, en weêr geheel anders is het met den TABAK gelegen.

DE GENEESKUNDIGE voortreffelykheden van dit Kruid, dat wy, naar deszelfs vroegste oorspronglykheid, TABAK hebben leeren noemen, en zo veele andere dierbaare Gebruiken, overtuigen ons hoe noodzaaklyk het is, en hoe onmogelyk het tevens zy, een blad intevoeren dat het zelve in alle die voortreflykheden kan evenaaren, en dat roemen kan op zo veele edele en onwaardeerlyke hoedanigheden, waar door het overal berugt is.

DE VERSCHILLENDE pryzen, en zelve de goedkoop der geringste soorten, die in het medicinaale gebruik, het zelve zyn: maakt, dat dit Kruid, op verscheidenerlei wyzen, door vermoogenden en onvermoogenden, gekogt en verbezigd kan worden. Van den gegoedsten Burger die het met smaak rookt, tot den geringsten Matroos toe, die het met vrugt knaauwd, gewaagd het alles van de nuttigheid van dit Kruid, als een verfrissend middel voor den mond, een zuiver middel voor het hoofd, en in veelen opzigte, een bewaarmiddel voor de Gezondheid. Dat dit laatste, inzonderheid van de Zeelieden waar is, behoeft geen breeder verklaaring. Wie weet niet dat de TABAK in de Scorbuta of Scheurbuik, in de

Schurft, in Wonden, in veelerlei Bedervingen, en in de Dauworm van heerlyke Uitwerkzelen is?

Ik ben daaröm te rade geworden, dit Werkje, dat het gebruik van den Tabak verdedigd, het licht te doen zien. Ik heb 'er vertrouw ik, alles in gezegd, wat men in zo een klein bestek wenschen kan, en ik geloof dat ik alle Lief hebbers van deeze prysselyk en onwaardeerlyk Plant, maar inzonderheid de Tabakshandelaaren goeden dienst doe. Boven alles staat het te verwagten, dat ik hen een aanzienlyk debiet hebbe bezorgd, door een Produkt daar zo veele duizenden in ons Vaderland, de kost meê winnen, naar waarheid zo hoog in de top te vyzelen, en door 'er eene ménigte, en nog niet zeer bekende gebruiken in de Medicynen en in verscheidene daaglyksche toevallen, van aan te wyzen.

De derde Afdeeling, die van alle de Kunstbehandelingen van dit Kruid, omstandig genoeg spreekt, zal ook met geen mindere graagte ontfangen worden. Daar schuild nog ménig een trekje in om voordeel meê te doen, voor iemand die 'er handig meê weet om te gaan. De *Mengingen*, *Sauzingen*, *Geuringen*, en *Tinktureeringen*, zyn zéker geene zeer algemeen bekende zaaken. Men is daar juist zo veel niet meê. Die hier

hier wat van weet, heeft dat altyd als een Geheim bewaard: En 't is bekend wat al loopjes de Heeren Tabaksverkoopers daarop hebben. Een hedendaagsch Vertoog-Schryver (*) heeft 'er onder anderen dit van gezegd, in de Aanmerkingen die hy over de Kunst- en Koopstreeken der voornaamste Handelaars gemaakt heeft: „ De „ TABAKS-NEGOTIANTEN, zyn zulke beken- „ de Koolverkoopers, dat ik volstaan zal „ kunnen met hen hier blootlyk te roemen. „ Immers dat zy verscheide smaakjes uit „ één Vaatje tappen, en van één soort „ tot vier of vyfderlei pryzen, verkoopen; „ dat zy oude vermufte Vodden laaten ker- „ ven, en onder goeden TABAK mengen, „ dat zy het *Sausen* en *Tinktureeren* by uit- „ stek verstaan; en uit, ik weet niet wat al, „ geld weeten te maken, is kenbaar genoeg. „ Wat heeft een Afziedzel van *Kasquarilla* „ 'er niet voor eenige Jaaren, veelen ryk ge- „ maakt! — De SNUIFMAALERS weeten „ ook wel, dat steelen, knoppen, en an- „ der ontuig, zyn Intrest zo wel opbrengt, „ als de Snuif zelve." Onder onze GEHEIMEN der TABAKKEN en SNUIVEN, zal men Kunststukjes vinden, daar meermaalen te vergeefs veel Geld voor gebooden is, om ze te mogen weeten,

DIT

(*) de KOOPMAN, I. Deel, bl. 389.

DIT ZAL genoeg gezegd zyn om het Werkje zelve, zynen *Leezer* bekend te maaken Aanpryzing heeft het niet noodig; het brengt zyn eige waarde mede, en het behoefd niet grooter of wydlugtiger te zyn om genoeg gezegd te hebben. 't Ware anders weinig werks geweest, om het tot een groote Boekdeel te doen uitdygen: doch het korte en bondige, denken wy, behoord altoos den voorrang te hebben boven het wytlugtige en verveelende, daar doorgaans meer woorden dan zaaken in zyn.

GEBRUIK dan dit Werkje tot uw voordeel, toegenegene *Leezer!* en lees het met zo veel vermaak als wy het met lust opgesteld hebben, en als wy het u zonder wederhouding geeven. Al den dank, die wy 'er voor verwagten, is uwe goedkeuring: want aan den Nyd en het Bedillen van byzonderen, die gaarne zouden willen dat wy zo veel niet ontdekt hadden, stooren wy ons niet.

LOF-

L O F

VAN DEN

T A B A K.

Fumus gloria Mundi!

HEILZAAM *Kruid, zints veele Jaaren,*
Uit het † Zuiden *hier gebragt;*
Puik van alle uitheemse Waaren,
Van een yder hoog geägt.
Zorgverdryver van de Menschen,
Die steeds vuurig om u wenschen.

GEENERHANDE *Speceryën*
Evenaaren u o Kruid!
Kruid, dat wy met roem verbryën,
Als ge ons beeld het Waereldse uit:
Daar is alles rook en dampen.
Alles hartzeer, zorg en rampen.

DIE *haar' zinnen willen slypen,*
Op Uw' geur en lieflykheid,
Diene zig van Goudse Pypen,
Die voor U zyn toebereid:
Tonderdoos, *en* Staal, *en* Vuurslag,
Is der Tabakisten uurslag.

† Amerika.

** U

LOF VAN DEN TABAK.

U *dan in den* brand *gestooken*,
Edel Kruid, *dan spreid ge uw' geur*
Onder het welsmaaklyk rooken.
In een' hemel blaauwe Kleur,
Door de Kamers en de Zaalen;
Van geen' * PANGLOS *te bepaalen.*

Zo by Jongen, als by Ouden,
Zult gy eind'loos, o TABAK,
Uwen Lof en Roem behouden.
En men zal u met gemak
Een' uitstèkende offerbanden,
Door alle eeuwen, vrolyk branden.

BLAAKEND Pypje, *Gloeiende Oven!*
Die 'er veelen troost verstrekt,
Als ge ons kunt van zorg berooven,
Die den Sterv'ling als bedekt;
Weest nog lang elks welbehaagen,
Balzem onzer leevensdaagen!

WIE, *wie zou u niet beminnen,*
Goude Blaêren! *smaaklyk Kruid!*
Die het brein strekt; en zinnen
Door uw Vlugzout, *als vrybuit?*
Zy die Nektar *uit u zuigen,*
Mogen hier uw' roem betuigen.

GY, *Gy vaagd de herssen-vliezen,*
Reinigd tanden; mond, en keel,
En uw SNUIF-STOF doet ons niezen:
Zo dat bladren, Stof *en* Steel
Even weinig is te ontbeeren;
't Moet doch all' in stof verkeeren.

Pr. R.

* Een Spanjaard, een vermaard *Rooker.*

BLADWYZER
VAN DEN
INHOUD
DEEZER
VERHANDELING.

I. AFDEELING.

Van de Oorſprong, Soorten, Voortkweeking, Koophandel, Deugden en Eigenſchappen van den TABAK.

** 2 6. Hoofdſt.

II. AFDEELING.

Van de Diensten, die de TABAK doet in de Genees- en Heelkunde, voor verscheidene Kwaalen.

III. AFDEELING.

Van de Geheimen en de Konſtbehandelingen van den TABAK, als vau het Rooken, Kaauwen, Mengen, Sauzen, Pakken, het Verbeeteren, Geuren, Verwen, Tinktureeren, enz. van dien.

32. Hoofdſt.

IV AFDEELING.

Van de SNUIFPOEDERS, en de Konst om deeze verschillend te behandelen, te Geuren, en in soorten na te maaken,

41. Hoofdst.

NIEU.

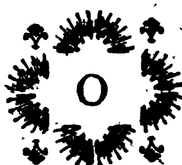
NIEUWE EN NAAUWKEURIGE VERHANDELING VAN DEN TABAK.

I. AFDEELING.

I. HOOFDSTUK.

Van den Oorsprong des Tabaks.

ONDER alle de Voortbrengzels uit het Ryk der Gewassen, is 'er myns weetens geen, dat in zo een korten tyd meerder voortgangen gemaakt heeft, en algemeener in alle de Waerelddeelen aangenoomen is, als de TABAK.

WAT HAARE verschillende naamen aangaat, deeze zyn, of naar de Ontdekkers die ze het eerst in de Ryken van Europa gebragt hebben, of naar de Plaatzen, waar zy gevonden is. Dit is zeker: dat de *Amerikaanen*, die dezelve het eerst gekend hebben, haar *Petum* genaamt hebben, welke benaaming men dus voor de oorspronkelyke en egte te houden hebbe. Ondertusschen

kan men niet ontkennen, dat de byzondere Gewesten van *Amerika*, dezelve byzondere naamen gegeeven hebben.

NA DIEN van *Petum*, zyn deeze volgende wel de voornaamste, als: by de *Mexicaanen*, *Picvelt*; by de *Verginiäanen*, *Uppowok*; by de Eilanders in noord *Amerika*, *Yoli*; vervolgens die van *Nicotiäna*, by de *Europeërs*, vereeuwigende den naam van eenen *Jean Nicot* een frans Edelman, zynde *Ambassadeur* van *Franciscus* den tweeden, Koning van *Vrankryk*, aan het Hof van *Portugal* Deezen *Nicot* wierd in het Jaar 1560. eenige jonge planten, van een Portugees Edelman, die dezelve uit Florida gezonden waren, vereerd. Als een Beminnaar van Weetenswaardigheden, zo plante hy straks dezelve in zyn Tuin, oordeelende dat een Kruid van zulk een sterke smaak en reuk, ligtelyk heilzaame kragten kon bezitten; waarin hy ook niet bedroogen was, want na dat hy dezelve ingezamelt en gedroogt had, zo beproefde hy derzelver vermogens, in Wonden, verouderde Zweren, en andere uiterlyke gebreeken, en bevond het zyn verwagting verre te boven gaande Hier op zond hy dan, een gedeelte van zyn Oogst, naar Vrankryk, alwaar het door den Koning, de Koningin, en eenige Ministers aan dit Hof, onderzogt, en om deszelfs uitmuntende eigenschappen voortgekweekt wierd. Dit is kortelyk zyn eerste Oorsprong in Europa; doch laaten wy de naamen van dit Kruid by de andere Natiën verder naspeuren.

TER EERE van bovengemelde Koninginne *Catharina*, Moeder van *Franciscus* den tweeden, wierd het in *Frankryk* genaamd, *Herbe de la Rei-*

Reine Mere, *herba Catharinaria*, *herba Medicæa* gelyk mede, *herba du grand Prieur*, naar eenen groot Priör, die het zelven in zyn reizen over *Lissabon* naar *Frankryk* mede gebragt had. De *Spanjaarden* noemen het *Tabacco* naar het Eiland *Tabaco* of *Tabasco*, in de Spaansche West-Indiën, in de Provincie *Sucata* geleegen, Welk Land, volgens *Dampiers* Reizen, weleer zeer vrugtbaar in dit Kruid was, en de beste soorten uitleverde, doch naderhand is het zelve byna geheel en al door de Indiänen vernield. In *Italien* heeft het verscheide naamen, als *Torrabonna*, van *Nicolai Torraboni* een Bisschop, *herba sancti Crucis*, van den *Cardinaal St. Crux*; in het Latyn word het zelve *genaamd*, *petum*, *Nicotiana*, *Tabacum*, *Hyoscyamus peruvianus*, *Consolida Indica*, *herba divina*, *sana sancta* &c. By de *Duitsers* word het genaamd *Tobak*, *Nicotiäna*, het *Indiäansche Wonderkruid*, *Heilkruid*, *Indiäansche Beenwol* &c. hoewel de dagelyksche naam, *Tobak* of *Tabak* by hun is: Doch de *Nederlanders*, die niet gewoon zyn om één Kind een geheel Register naamen te geeven, noemen het zelve alleenlyk maar Tabak.

WAT AANBELANGT de Noordsche Volkeren, die het zelve laater hebben leeren kennen; zal onnodig zyn, om van de benaamingen die zy het gegeeven hebben, te gewagen; doch zullen liever overgaan tot de verscheide Soorten van Tabak,

II. HOOFD.

II. HOOFDSTUK.

Van de verscheide Soorten van Tabak.

Men rekend gemeenlyk drie Soorten van Planten; als de groote, de mindere, en de kleine, of, de Mannetjesplant, de Wyfjesplant, en de Bastaardplant.

Wat aanbelangt de groote plant, de waaragtige Tabak of het eigenlyke *Petum*: deeze heeft een groot Blad, 't geen dik, gevoed en zeer vet is; de Steel van dezelve is vezelägtig, en gemeenlyk vier of vyf voeten lang; dezelve is van een zeer sterke reuk en smaak; de Zaaden hier van gelyken zeer wel naar het Zaad van Bilzenkruid. Haare koleur is groen, trekkende een weinig naar het geel. Deeze is een Zomerplant, ne bloeid by ons, hoe wel zeer verbasterd, in de Maanden July en Augustus, gelyk de andere Tabakken; daar zy integendeel in *Braziliën*, waar zy een vrugtbaare grond en een gematigde Lugtstreek heeft, altoos bloeid, en tien of twaalf Jaaren leeft. Het Zaad hier van kan zes Jaaren goed en vrugtbaar blyven, en de blaaden blyven volkoomen vyf Jaaren in haar volle kragt.

Het tweede Soort, waar onder de Tabak van *Verginiën*, en het *Petum* der *Amazonen* gerekend worden, is hier in van het eerste onderscheiden; dat deeze Plant veel puntiger van blad is; en dat dezelve minder Gom- en Olieägtig, korter van Steel en minder gevoed is. Hier by staat aan te merken, dat de Verginiaänsche Tabak

bak, schoon van veele voor de beste gehouden, veel onaangenaamer Zout en groover Olie heeft als het eerste soort, dewyl de Braziliäansche veel beter door de warmte der Zon ryp gestooft word als de *Vergini* Tabak.

HET DERDE OF SLEGTSTE SOORT van dien Tabak, welke ons van buiten aangevoerd word, is de kleine of zogenaamde bastaard Tabak: Deeze is slegts anderhalf voet of twee voeten hoog; heeft ronde blaaden, die veeltyds een vinger dik zyn, wanneer zy in een vette grond groeit. Hy is takägtig en zeer kleeverig. Wanneer deeze plant gedaan heeft met bloejen, zo zet 'er zig een kapje dat de gedaante van een navel heeft, boven op, welke ryp wordende, zig in twee deelen van elkander open doen, en een onnoemlyk getal kleine Zaadkorreltjes vertoond, welke een geele koleur en een scherpe smaak hebben. Deeze Amerikaansche plant duurd maar één Jaar, en vernieuwd zig gemaklyk door zyn Zaad; want zo men dezelve slegts eens in een Tuin plant, zo spruit zy daar alle Jaaren overvloedig weer uit, en komt in de Maand May weer te voorschyn. *Clusius* zegt: dat dit soort van Tabak goed is voor de meeste Ziektens, en dat hy de waaragtige *Petum* hier in overtreft, schoon hy veel zwakker als deeze is, en ook naar evenredigheid minder geur geeft.

IN SPANJEN en PORTUGAL blyft de Tabak altyd zo groen als de Citroenboom; maar in de Noordelyke Gewesten sterft dezelve met de minste vorst, en men kan dezelve slegts met veel moeite bewaaren in de Broeibakken, in Potten of Kisten gezet. In *Amerika* word dezelve zeer hoog, en voornamelyk de Mannetjesplant, en

is

is van een allerdoordringendste geur. Zedert dat hy van de Eilanden tot ons overgebragt is, heeft men dezelve zorgvuldiglyk in Europa aangekweekt; men gebruikt zonder onderscheid de blaaden van beide de Soorten, om Karotten en Snuif van te maaken, welker gebruik tans zo algemeen is. Men snyd in Augustus en September de blaaden, waar van men de toppen voor-af weggenoomen heeft, op dat dezelve geen bloem zouden draagen.

Deeze drie Soorten van Tabak zyn in het gebruik; doch men bedient zig gemeenlyk, zo in als uitwendig, meer van de Mannetjes als Wyfjesplant. Niettemin men kan zig by gebrek van de Mannetjesplant wel van de andere in uitwendige kwaalen bedienen, schoon hy minder kragtig is; en, wie zal ons in alle geval verzekeren, dat wanneer wy gekorve Tabak van een Tabakskooper neemen, of dezelve Mannelyk of Vrouwelyk is: alzo die 'er slegts een Olipodrigo van maaken, en de goede met de kwaade vermengen; te meer daar de kunde der meeste Koopluiden in dit produkt, zelden zo verre gaat, dat zy de Planten, schoon nog in haar geheel zynde, kunnen onderscheiden?

Nooit heeft de Natuur iets voortgebragt, dat zo algemeen goedgekeurd is, en men heeft nooit iets zo driftig in gebruik zien raaken als den Tabak, alzo 'er tans slegts weinig Menschen zyn, die 'er zig niet op de eene of andere wyze van bedienen.

De Tabak heeft, gelyk al het ondermaanse, haar Begunstigers en Haaters. Verscheide groote Mannen hebben om deeze plant haar bloed aan het zieden gemaakt, om derzelver gebruik uit-

uitteroejen, en het misbruik daar van met de leevendigste koleuren, vaak dichtkundig, afte-schetzen. Doch aan de andere zyde, heeft zy haar Beminnaars gehad, die haar ten vollen recht gedaan hebben: En dit kan men 'er met zekerheid van zeggen, dat het een plant is, die matig en op zyn tyd gebruikt, (het misbruik van alle dingen is nadeelig) en een der uitmuntendste Voortbrengsels der Natuur ten nutte van het Menschdom is.

HET GEBRUIK daar van, zo in als uitwendig, is veelerlei, doch wel voornaamlyk uitwendig, wyl 'er veel behoedzaamheid en een kundige hand toe vereischt word, om dezelve innerlyk te bezigen:

III. HOOFD.

III. HOOFDSTUK.

Van de Plaatzen in Europa, waar den Tabak voortgekweekt word, en van de behandelingen daar omtrent.

De Tabak was wel eer niets als een wilde plant van een gedeelte van *Amerika*: maar zedert men dezelve in Europa gebragt heeft, kend de geheele Waereld haar nuttigheden en haar agting en men gebruikt dezelve, of gepoederd zynde, met vingers vol in de Nuesgaten te ſtoppen, of geſneeden zynde, door lange aarde Machines, waar van de *Verginiäanen* de Vinders zyn, weg te dampen.

De Plaatzen, waar dezelve tegenwoordig het meeſt voortgeteelt word; zyn: *Braziliën*, *Bornéo*, *Virginie*, *Maryland*, *Mexico*, *de Havana*, *het Eiland Cuba*, *Louïſe*, *St; Domingo*, *de Antilliſe Eilanden*: verder, *Italien*, *Spanjen*, *Vrankryk*, *Engeland*, *Rusland*, *de Nederlanden*, *Duitsland*, enz. Dus kweekt byna de geheele Waereld Tabak, en egter hy is duur, ſchoon hy nogtans weinig zorg en koſten vereiſcht, ten minſten in die Landen, daar de Zon en de Aarde, om zo te ſpreeken, ze alleen voortbrengt.

De Tabaksplant, zal zy weelig groejen, moet een vetten en op de Zon welgeleegen grond hebben; in de Noordelyke Geweſten, gelyk dit ons Land, *Engelland*, *Duitsland*, &c, daar de Kunſt de Natuur hier in zo zeer moet te hulp koo-

koomen, word zy met veel moeite, en niet minder kosten, verbouwd, en staat voor verscheide-gevaaren van onbestendige Jaargetyden, als anderzints bloot.

De Tyd om dezelve in deeze laastgenoemde Landen te zaaijen, is de Maand April; de *Spanjaarden* en de *Indiäanen* zaaijen dezelve in den Herfst. Men zaait het Zaad in daar toegemaakte bakken, die op de Zon gelegen zyn, en die met glaaze, of ook wel met beölied papier beplakte Raamen, bedekt zyn; de bedden worden naar beneeden afdraagende gelegt, en zyn van onderen met Paardemest en afgetrokke eyke basten, (Run) gevuld. Des avonds worden deeze Trekkasten met riette matten voor de guurheid van den nagt gedekt, en worden de bedden om de twee of drie daagen eens gegooten.

Wanneer de Planten een genoegzaame grootte hebben, en de lugt gematigd is, zynde gemeenlyk half-May of wel het laatst van May, zo worden dezelve, op daar toe opgemaakte hooge rabatten of bedden geplant, op een regelmatige wyze van den anderen gescheiden; tusschen welke rabatten of bedden diepe Vooren zyn, die eendeels dienen, om by zwaare Regenbuyen de Planten voor verdrinken te hoeden, en anderdeels tot een voetpad voor den Planter, om zonder de Planten te beschadigen, by ieder derzelver te kunnen koomen.

De rabatten of bedden, waar op de Tabaksplanten gezet worden, zyn gewoonlyk zwaar met mest belegt, en moeten alle Jaaren op nieuw gemest worden, alzo de Tabak niet als in zeer vette gronden wil groejen. De Mest, die hier toe gebezigd word, is Paarde, Koeje of Schape

Mest; welke laatste wel voor de beste gehouden word, waarschynlyk, om dat deeze de heetste zynde, de koude van den grond het best tempert, en dus (als 't ware) het ongelukkig klimaat, waar onder wy zwerven, eenigzints, ten nutte van de plant, te gemoed komt.

Zodra nu de planten tot de helft van haare groei geraaken, spruiten 'er aan den wortel, gelyks den grond, eenige blaadjes uit, die hier te Land, Zuigers (om dat zy de beste voedzels voor de plant, na zig zuigen) genaamd worden: deeze worden dagelyks van de plant getrokken; het onkruid word door een geduurig wieden, van de rabatten of bedden geweerd; en vereischen dus een geduurige bezigheid, tot dat de plant een genoegzaame hoogte bereikt heeft, wanneer 'er den top uitgenoomen word, om voortekoomen, dat de plant niet in de bloem schiet, en ze tevens een meerder groei te verschaffen.

Zommige Tabakspianters verdeelen dezelve in drie of vier soorten, doch zulks doet niet tot de zaak, men kan byna in alle Waaren best uit slegt, en slegt uit best zoeken: op die wyze kan men 'er wel tien sorteringen uitmaaken; maar men moet in de Tabak weinig rekenen, de toppen, de zuigers en het vertrapte en zandige aardgoed, welke veeltyds naauwlyks geld kunnen gelden.

Maar eindelyk het beste goed, dat den zuuren arbeid en gemaakte onkosten grootelyks moet vergoeden. Dit ryp zynde, 't geen aan verscheide kenteken te zien is, als het overhellen der topzwaare blaaden, naar den grond, het veranderen van het groen naar het bruinägtige, de smeerigheid in het gevoel enz. dit ryp zynde, zeg ik

ik word geplukt; vervolgens in grooten platte manden naar de Schuur gevoerd, aan houte spillen, door een sneede, welke met een klein mesje in de steel gedaan is, gereegen, en om te droogen, van elkander gescheiden, in de Schuur opgehangen.

ZIE DAAR tusschen beiden, een kort denkbeeld van de wyze, op welke men in ons *Vaderland* en *Duitsland* met het kweeken deezer plant te werk gaat; veel zou hier in te verbeteren vallen, veele moeite en kosten zouden bespaart konnen worden; doch de aankleeving aan het oude en de gewoonte, maakt dat de Menschen de studie en harsenbreekeryen van een Liefhebber van den Landbouw naauwlyks waardig zyn. Waarom ik voort zal gaan met den leidraad myner voorneemens te volgen.

VAN DEN Tabak, die in de *Nederlanden* groeit, word die, welke omstreeks *Amersfoort*, *Nieuwkerk*, *Rheenen*, *Wageningen*, en omleggende plaatzen op de hooge *Veluwe* in *Gelderland* groeit, wel voor de beste gehouden: men zou zulks, zo het niet door de ondervinding bevestigd wierd, naauwlyks kunnen gelooven; voornamelyk, wanneer men nagaat, dat deeze streek Lands in andere Gewasschen, in verre na de weeligste en vrugtbaarste niet is, wyl zy, als zandige gronden, door bewerking mest en wat dies meer is, tot den Korenbouw als moet verkragt worden; ondertusschen is het nogthans zeker, en men kan 'er eenige bewyzen voor vinden, niet tegenstaande *Munting* en anderen willen, dat de beste Tabak in vogtige Plaatzen groeit; waar van wy het tegendeel zien, in den Tabak, die op zwaare en vette Kleigronden verbouwd word,

welke voor den Amersfoortsen onder moeten doen; waar uit wy besluiten, dat de Kleigronden, schoon oneindig beter tot den bouw der Graanen en Gewassen, minder dienen voor den Tabak als de evengenoemde, dewyl de Tabak a's een plant, die uit zig zelfs veel voedzaame Sappen heeft, minder ontäarten zal op de drooge Zandgronden, als op de laage en natte Kleigronden; op welke laaste hy veel van zyn hitte, en dus van zyn fyne Olie verliest, en 'er door alteveel nattigheid een stinkende Olie en grover Zouten voor in de plaats krygt.

IV. HOOFDSTUK.

Van den Tabakshandel door de geheele Waereld.

De geheele Waereld verkoopt en plant zedert ruim 200 Jaaren Tabak. Men kan zig naauwlyks Landen verbeelden, daar dezelve niet gebruikt verhandeld, ja geplant word: het zeldzaamste van alles nogtans is, dat 'er naauwlyks plaatzen zyn, daar zy hun eigen Tabak gebruiken; alle hebben wy daar zo een vreemde smaak in, alle gelooven wy, dat onze Buuren lekkerder eeten. De Indiäanen en Amerikaanen geeven ons haar wezendlyke en waarägtige Tabak over, voor wat bastaartkroost van haar eige Land, dat wy hem bezorgen; het welk wy door

door kunst zo weeten toeteiakelen, dat het hen onkenbaar word.

In Vrankryk was de Tabaksbouw eertyds veel aanmerkerlyker als nu, in verscheide Provincien. Men kweekte ze zeer sterk in *Gujenne*, naar de kant van *Bordeaux* en *Clerac*; in *Bearn* by *Pau* in *Normandien* rondom *Lery*, *Vaudreul*, en *Pont de l' Arche*; in *Artois* omstreeks *St. Paul.* enz. Doch dewyl de Particulieren dezelve niet kunnen verkoopen, als aan de generaale Pagters van den Tabak, of aan de Onderpagters; waarom deeze pagt een der voornaamste van geheel Vrankryk is; zo is het ligtelyk te begrypen, dat de Landluiden, die zig op den Tabaksbouw toeleggen, wanneer zy *a tout prix* moeten verkoopen, veel van haar yver en lust moeten verliezen

De Franse Snuiven hebben zo veel grillige naamen, en men denkt 'er daagelyks nog nieuwe uit, zo dat het noodeloos en byna onmogelyk is, dezelve alle op te tellen; men rekend veeltyds drie hoofdsoorten: het eerste is korrelagtig; het tweede is byna een ontastbaare poeder; en het derde is zo veel als de zemelen, of het groove poeder, dat na het ziften van het tweede soort, op de zeef is blyven leggen.

Door den Tabak in Baalen verstaat men gemeenlyk de Braziliäanse welke zwart is, en wel een vinger dik is; door den Tabak van de *Andouilles*, die, welke een droog en roodagtig blad heeft, en in groote baalen geemballeerd is, de Tabak in kleine vaatjes is die van *Dieppe*, welke zwart en klein is, de Kanaster Tabak is zeer droog, en trekt zo wat na de koleur van een dood blad.

De Varinas Tabak word voor een der beste gehouden, schoon hy by zommige voor de slegtste geoordeelt word in het Geneeskundige gebruik.

De Indiese of die van *Japan* is met meer rede voor de beste te houden; welke door proeven bevonden is, een aangenaame Olie en een zagter Zout in zig te hebben; en hierom ook, als mede om de lange reis, en een zwerving van drie daagen onder den Middellyn, wanneer hy gevaar loopt, van te bederven, gewoonlyk de duurste is.

De zogenaamde Tabak van *Sevilien*, dat een zeer fyne Snuif is, welke buiten, gemeen veel geägt word, komt van den *Burgt van den heiligen Geest*, en de *kleine Stad der Drieëenheid* op het Eiland *Cuba*.

Van de *Havana* een Stad van het zelfde Eiland, *Barcelona*, en uit *Portugal* komt ook een Snuif, die aan die van *Sevilien* zeer naby komt: hoewel dat die van *Portugal*, welke een Olyfkouleur heeft, het minst van allen geägt is, wegens zyn sterke en onäangenaame geur.

De Tabak in Rollen, welke in de *Nederlanden* bewerkt word, word beter geägt als die van de Fabreyken te *Morlaix*, te *Dieppe*, en te *Mandragon*, de drie voornaamste plaatzen, waar men Spinderyen van dat soort van Tabak heeft. De Karotten, die in *Flaanderen* en het Land van *Artois* gemaakt worden, zyn mede in veel agting.

Onder den Tabak, om tot Snuif te raspen, worden die Karotten, die uit *Duitsland* en wel voornaamlyk uit *Straetsburg* gezonden worden, mede onder het beste soort gerekend: deeze word in

in ſtukken van verſchillende dikte en langte gewerkt; en zyn van onderen met bladgoud, en aan de Randen met vergulde en verzilverde Spykertjes verſiert, en gedeeltelyk met bandjes van gemarmerd papier omkleed.

UIT de *Levant*, zommige ſtreeken van *Griekenland*,* en de *Arcipel* komt mede zeer veel Tabak, om tot Snuif te raspen: ook levert het Eiland *Malthba* en *Italien* zeer veel Snuif, voornaamlyk geparfumeerde, uit.

DE Kentekenen van een goeden Tabak, in ſtukken of Karotten bewerkt, zyn, dat wanneer men een ſnede in dezelve doet, zy als dan mooy en glanzig is, dat zy aangenaam van geur is, en dat zy lang duuren kan.

DE Rollen, welke uit *Braziliën* koomen, zyn veeltyds met een groene huid bedekt, welke dezelve wonderlyk voor het bederf behoed: deeze Rollen worden zeer ſterk te *Sint Dominge* verwerkt.

NA gehandelt te hebben over den oorſprong des Tabaks, de behandeling omtrent dezelve in de Noordlyker Landen, en de meeſte ſoorten, die in gebruik zyn; zullen wy overgaan tot de beſchryving der voornaame en meeſt in gebruik zynde Tabakken; en beginnen met den Tabak van Virginien en Maryland.

V. HOOFDSTUK.

Van den Tabak van Virginien en Maryland.

HET is buiten alle tegenspraak, dat den beroemden Engelschen Kapitein *F. Draak*, door de Veroverig van *Virginiën*, zyn Land zeer verrykt heeft met de Kennis van den Tabak van dien naam.

HET groot gebruik van den Tabak, 't geen hoe langer hoe meer aangenoomen heeft, heeft de Virginiäänen doen besluiten, om zig op de kwekeryen van die Plant toeteleggen. Het is waar, dat dezelve slegts een middelmaatige grond nódig heeft, om dezelver planting te ondernee-men; en dat de zorgen, welké zy vereischt, niet veel moeite in heeft.

DE BESTE Tabak op *Virginiën*, welke *Sweet-seented Tobacco* genaamd word, vind men in die streek Lands, welke zig uitstrekt tusschen de Rivier van *York* en die van *James*. De Negotie der Virginiäänen bestaat byna geheel en al in den Tabakshandel: en het schynd, dat de Natuur dit Land, boven alle Landen van de Waereld hier toegeschikt heeft, want deeze Plant groeit hier zo weelig, en vordert zo weinig zorgen en kosten, als de Kool in deeze onze Landen; ook hebben zy deeze Koopmanschap tot zulk een volmaaktheid gebragt, dat zy hun Tabak voor de beste van de Waereld doen doorgaan.

DE

DE TABAK is het eenigste bestaan van de Inwoonders van *Maryland*; hy verschaft haar Levensmiddelen, Kleederen en Geld: zy kunnen voor denzelven alles ruilen, en zy bedienen zig van de Engelsche en Spaanse Waaren, met zeer weinig kosten.

DE MARYLANDSE TABAK, welke zy *Oroonoko* noemen, is veel kragtiger als de *Virginiäänse*. Hy is veel scherper op de tong, en de *Engelsen* kunnen deszelfs rook niet verdraagen; hoewel de Noordse en Oosterse Volkeren in Europa 'er zeer veel werk van maaken. Zy word zeer veel naar *Holland*, *Duitsland*, *Denemarken* en *Sweeden* vervoert, alwaar zy hem voortrekken boven den zoete Tabak, welke op Virginien geöogst word. Dit Land kan het eene Jaar door het andere 30000 Baalen Tabak uitleveren De sterke aftrek welke zy in hun Tabak hebben, heeft de *Marylanders* in hunnen Tabaksbouw zodanig aangemoedigt, dat zy al zo veel kunnen opbrengen als de Koloniën van *Virginiën*.

IN HET Jaar 1763, zonden die van *Virginien* en *Maryland* 60000 Baalen Tabak, het geen een somme van 370000 ponden sterling beliep; waar voor de *Engelsdn* in Retour haar allerlei Waaren, weerom zonden. Het gemeene gevoelen was, dat in het Jaar 1740. uit de Baay van *Chesedpeak* meer ais 70000 Baalen Tabak gezonden waren, waar van *Groot Brittanjen* alleen 20000 Baalen verteerde Men zegt, dat in het Jaar 1750, toen het debit meer en meer aangroeide, uit *Virginien* en *Maryland* tot by de 100000 Baalen jaarlyks naar Europa gezonden wierden, waar van *Engelland* voor zyn eige gebruik de helft hield, en welke helft de Natie jaarlyks met een somme van 400000 ponden sterling verrykte.

Op *Carolina* en de omleggende Noord-Amerikaansche streeken, word, mede zeer veel Tabak gebouwd, waar van het grootste gedeelte naar *Virginiën* gezonden word, om daar naar *Europa* ingescheept te worden.

VI. HOOFDSTUK.

Van den Tabak van de Havana.

Deeze Tabak brengt den Koning van Spanje Jaarlyks 2427803 Ecus spaans, op. De inkomste worden uit één groote Verkooping, getrokken, wanneer de Koning deeze Koopmanschap voor rekening van de Koninglyke Schat laat verkoopen: het bewind hier van word aan een van zyn Majesteits Bewindhebbers toevertrouwd: zo men alle de noodige maatregelen nam, tot het verkoopen van deezen uitneemenden *Havana* Tabak, zo was het moogelyk, deeze inkomsten tot 5 of 6 Millioenen Ecus te vermeerderen, door het groot vertier, het welk hy hy heeft in *Spanjen* en andere Staaten, waar men 'er veel werk van maakt, voornaamlyk die, welke te *Seviliën* bewerkt word. De inkomsten van den Tabak zyn de nuttigste en zekerste, welke de Koning heeft, zy zoude ieder dag vermeerdert kunnen worden, zo men 'er de zorg, welke zy verdienen, toe aanwendde.

Men beklaagd zig in verscheide gelegenheden

den, over het verminderen deezer Inkomsten, over de slegte hoedanigheid van den Tabak, en over de geringe hoeveelheid van den Tabak, welke men uit de *Havana* ontvangt. Deeze gebreeken schuilen nergens als in de sloffigheid der *Spaanjaarden*; het zou moeilyk vallen dit te verbeteren, en zulke voorzorgen te neemen, dat 'er niet als sterke Tabak in bladen, of om te rooken, of tot Snuif te gebruiken, gezonden wierd. De Scheepen zoude in een reis zo veel mede kunnen brengen, dat zy alle de Fabryken van het geheele Ryk zoude kunnun voorzien. Het Ryk gebruikt inderdaad omtrent vier Millioenen ponden; en de Scheepen van den Koning en van Particulieren kunnen ses Millioenen ponden van deeze Tabak aanbrengen. Deeze kwantiteit zou genoegzaam voor het Ryk zyn, en zelfs gedeeltelyk nog voor andere Landen, zonder daar hun toevlucht toe te moeten neemen. De Retourvragten bestaan in zulke kleinigheeden, dat deeze hier geen de minste schaade in zoude maaken.

Om deeze Inkomsten te vermeerderen, en zelfs tot de hoogste volmaaktheid te brengen, moest men zig overvloedig van Tabak die fyn, en van een goede geur is, voorzien; om de zelve veel voordeeliger te bereiden, moest men een groot gedeelte van den Tabak in Rollen en in poeder maaken; gelyk mede een gedeelte, dat gekorven is, om te rooken. Alle deeze forteeringen zyn onöntbeerlyk.

Om deeze Fabryk op een goede voet te brengen, moest het getal der Moolens en andere Werkplaatzen te *Siviliën* vermeerdert worden; daar zyn 'er in der daad niet genoeg naar evenredig

digheid van het vertier, ſchoon zy 'er nagt en dag werken, zo kunnen zy nogthans niet genoeg afdoen.

De vreemde Koopluiden vraagen 'er daaglyks meer van, zomtyds zelfs zonder de prys te bepaalen, om dat dezelve van het beſte ſoort is, dat zy kunnen vinden. Ten dien einde zou men nog een tweede Fabryk kunnen aanleggen omſtreeks *Madrid*, om het Hof en de nabuurige Provincien te kunnen voorzien, onderwyl dat *Siviliën* voor het overige van het Ryk, de Koloniën en de Vreemdelingen werkte.

Het vertier in de Tabak in Rollen, verdient wel dat men 'er in het byzonder agt op geeft; het is zeer uitgeſtrekt, en de *Spanjaarden* hebbenze tot heden toe zeer duur van de Buitenlander moeten koopen, dewyl zy ze in *Spanjen* zelf niet werken.

Het is zeker dat de *Havana* Tabak veel beter is, als die van *Braziliën*; weshalven men 'er gemaklyk Tabak in Rollen zou kunnen maaken, zo men 'er de vereiſchte zorg toe aanwende, en zo men eenige bekwame Werklieden uit *Portugal* na de *Havana* zond.

Eindelyk de goede beſtiering van de Verkoopingen, van de Fabryken en der wederzydſe Negotie met de *Havana*, is een der ſchoonſte Voorwerpen, en der grootſte Inkomſten van de Spaanſe Monarchy.

VII. HOOFD-

VII. HOOFDSTUK.

Van den Tabak van Louisane en van St. Omar.

Louisane is een uitgestrekt en zeer vrugtbaar Land, 't geen volgens de Beschryving, den Fransen, hoe langer hoe meer een goeden Tabaksbouw belooft. De Tabak van dit Land is zeer vet en smeerig; en heeft daarenboven een zeer aangenaam sap en damp; maar *Louisane* heeft maar zeer weinig Negers, en hierom is het, dat 'er weinig kan voortgekweekt worden.

In het Jaar 1719. ontvingen zy in *Vrankryk* de eerste aanmerkelyke party Tabak van *Louisane*, bestaande in 96000 ponden, welke beter bevonden wierd als die van *Virginiën*. Zie hier over, *Les Recherces & Considerations sur les Finances de France*, Tom. 2. p. 194. en Tom. 1. p. 539.

De grond van *Louisane* is zo geschikt voor den Tabaksbouw, als men zou kunnen wenschen; die van *Narches* overtreft die van *Virginiën* en *St. Domingo* zelfs in aangenaamheid. Deeze streek Lands is de allerbeste tot de Tabakskweekeryen, hoewel 'er weinig onderscheid is tussen de Tabak, die men hier verzamelt, en die, welke te *Naquitoches* en zelfs te nieuw *Orleäns* groeit: of het aan de welgelegenheid of de goedheid van de grond hangt, dit is zeker, dat men niet

niet kan ontkennen, dat den Tabak van *Natbes* en die van *Yazoux* boven alle de anderen mag geschat worden. Zie de wyze van het planten en bewerken hier van, in de *Memoires Historiques sur la Louisane.*

ZEDERT de Scheepen van de O. I. Compagnie veel Tabak mede hebben gebragt, hebben ze in *Louisane* zig niet veel opgehouden met Karotten te maaken als voor hun eige gebruik; zy zenden dezelve tegenwoordig in blaaden aan de Fabryken van de generale Pagten.

IN 1723. verkreeg de Oostindische Compagnie Octroy om alleen haar Tabak, met uitsluiting van alle anderen, te verkoopen, doende een aanbieding van 90 Milioenen aan den Koning. In 1726. wierd de prys van de Tabak bepaalt in 't groot op 50 stuivers, en in 't klein op 60 stuivers of sols. In 1740. wierd de Privilegie weer overgebragt op de Generale Pagten, tekenende voor een Somme van seven Milioenen en vyfmaal hondert duizend Livres voor de vier eerste Jaaren, en agt Milioenen voor de vier volgende Jaaren: zedert dien tyd is het langen tyd op deeze wyze gebleeven. Zeker Schryver meent, dat de Vryheid van Negotie, met eenige aanmoediging gepaart, de *Fransen* in minder als agt Jaaren in staat zou gesteld hebben, om den Tabak aan andere Natiën te verkoopen voor het zelfde geld, als men verkogt heeft, het welk hy berekende op vier Milioenen te beloopen. Het uitsluiten in de Tabaks Negotie stremden oogenblikkelyk de Voortgangen van het nieuwe *Etablissament*, te *Louisane* opgeregt. Nooit zal *Louisana* in bloei geraaken, zo haar Tabak niet verkogt word, om dat haaren Tabaks-bouw

bouw, de gereedste, de zekerste en onkostbaarste is; doch nooit zullen die van *Louisane* haaren Tabak met voordeel kunnen verkoopen; zonder de Vryheid van Negotie.

Voor zo ver men rekenen kan, zo word 'er Jaarlyks in *Vrankryk* by de 20 Milioen ponden Tabak, (zwaar gewigt) verteerd; dus het getal der Menschen, voor de voet weg, gerekent op vier Milioen, zo komt de verteering van ieder, de een door den anderen, op vyf ponden. Het is waarschynlyk, dat de Pagters geen twee derdens van de 20 Milioenen ponden verkoopen, om dat *Zwitzerland*, *Duitsland*, *Vlaanderen* en *Holland* langs verscheide Wegen deeze Koopmanschap weeten in te voeren: het gevaar is wel groot, maar by arme Menschen word veel om geld gedaan. Het planten van Tabak is verbooden in die streeken der Provincien, waar het uitsluiten van het verkoopen van den Tabak plaats heeft; om in zommige Zeehavens den Invoer te behouden, als, *Marseille*, *Bayonne*, *Bordeaux*, *Nantes*, *Havre de Grace*, en *Duinkerken*. Door omkoopingen kan men hier den Tabak weer uit de Haaven krygen, om ze naar andere Landen over te voeren.

Volgens een Arrest van den 13 October 1750, is bevoolen, dat den Tabak, welke uit *Louisana* gezonden word, in bladen, en niet anders moet zyn; en verbooden van geene Fabryken in Rollen, en Karotten, of in Snuif iets intebrengen. Dat men de Tabak in blaaden nergens mag invoeren, als in de Havens, die bepaald zyn voor den Invoer dier Koopmanschappen, welke van de Fransche Eilanden in Amerika koomen. Dat de zelve moeten gezonden worden aan de Kantooren

ren van de Pagters, en de gezette Impost 'er van betaalen.

NAAST deezen, komt den Tabak van *St Omer* voornaamlyk in aanmerking. De Tabak van dit Land word veel in *Braband* &c. gesleeten, en 'er verkogt, in blaaden de honderd ponden voor 10 à $10\frac{1}{2}$ Gulden Vlaams; de Vlaamse Gulden maakt een Livre en vyf stuyvers Franse Munt.

VIII. HOOFDSTUK.

Van den Tabak, welke op de Bergen, die den Elzas en Lotteringen scheiden, groeit.

DE TABAK van deeze Bergen is een plant die men in dit Land zeer veel in de Geneeskunde bezigt. Zy word daar zeer overvloedig gevonden, en men heeft ze den naam van Kapucyne Tabak, en dien van bloem van Tabak gegeven.

TE *Nancy*, en door geheel *Lotteringen*, word hy niet alleen als een niesmiddel gebruikt, maar men schryft hem ook voor als een tegengift, en in kwaadäardige Koortzen. Overal in *Duitsland*, waar men de deugden van deeze plant kent, word dezelve zeer goed bevonden in verzweeringen, en voor de Kwaalen van het hoofd! Zy komt in gedaante het naast aan de *Doronicum Romanum*, waar van de beschryving te vinden is in de *Materia Medica* van *Geöffroi*.

DEE-

DEEZE plant is zeer gemeen in *Vrankryk*; zy groeit op de *Alpes*, en zommige Plaatzen van het Pirinees Gebergte; men heeft ze ook ontdekt hier en daar in het Bosch van Orleäns, de Houdhakkers aldaar noemen ze groote Betonie, en gebruiken ze als Tabak.

DEEZE plant groeit nergens beter als in onbebouwde streeken. Men heeft dezelve tot Karotten, gelyk die van den gewoonen Tabak, laaten maaken, en men heeft 'er zig, met dezelve te laaten snuiven, met een zeer goet vrugtgevolg van bediend in verouderde Hoofdkwaalen, die uit een bedurve snot haar oorsprong hebben. Men kan hier weiders over zien een Brief van *M. Durand*, Dr. en Regent van het Collegie der Medecynen te *Parys*, aan *M. le Camus*: verder in het *Journal Oeconomique*, van 1755.

IX. HOOFDSTUK.

Van den Tabak van Silezien.

In *Silezien*, voornaamlyk omstreeks *Breslau* enz. word zeer veel Tabak verbouwd. Men zaait het Zaad, dat zeer veel overeenkomst heeft met dat van het *Herba Majorana*, hoewel een weinig grooter, in de Lente.

Het zelve word, om de planten tydig genoeg te hebben, in trekkasten uitgebroeit; en wanneer de planten eene genoegzaame groote bereikt hebben, worden dezelve, gelyk alle andere Tabak verplant; doch wyl deeze boven alle andere Soorten, van Tabak zeer teer is, moet men zeer naauwkeurig zyn, om de planten onder een goede Lugtsgesteldheid te verzetten, alzo zy anders veeltyds sterven.

Met een droog weer, moeten dezelve niet meer als een vinger lang zyn, om te verplanten; welke verplanting in de Maanden May, Juny en July moet geschieden.

Deeze Tabak heeft veeltyds een kwaade smaak, om dat men dezelve verwaarloosd door 'er de Zuigers en toppen aan te laten.

Uit het Zaad perst men een Olie op dezelfde wyze als die van het Lynzaad. De zwaare hitte is deeze plant zeer nadeelig, en maakt dezelve bitter.

X. HOOFD

X. HOOFDSTUK.

Van den Tabak van de Ucraine, *van* Turkyen *en van* China.

In de *Ucraine* groeit zo overvloedig veel Tabak, dat het geheele Rusſiſe Ryk hier mede wel kan voorzien worden. Deeze is Tſcherkasſiſe Tabak, gelyk men hem noemt, alzo de *Ucrain r Kozakken*, welke hem planten, gewoonlyk *Tſcherkaſſen* genaamd worden.

Deeze Tabak ſchynd zyn oorſprong te hebben, van de *Turkſe*, by welke hy nogtans in geur niet kan haalen. Dezelve word in blaaden verkogt; en de Bewooners van de *Ucraine* gebruiken ze om te rooken, doch de Ruſſen alleen om 'er Snuif van te maaken. In de binnenſte gedeeltens van *Rusland* is dezelve zeer getrokken. Maar de Bewooners van de Rusſiſe en Muſcoviſe Zeekuſten, houden meer van de Hollandſe, de Engelſe en Virginie Tabak.

De Chineeſe Tabak wierd weleer ſterk gebruikt in *Syberiën*, en word ook nog zeer bemint van de *Burjaten* en *Toungouſen*, Volken, welke de ſtreeken van *Selinginsk*, *Nerrſcbinsk* en *Irkouzk* bewoonen.

De andere Volken; die nog verre agter de Grenspaalen van *China* woonen, verkiezen de Tſcherkasſiſe Tabak, welke zy van de Rusſiſe Koopluiden koopen.

Het Tabakrooken is hier niet in gebruik als by de Vreemden, die zig daar ter neder hebben gezet, de *Ruſſen* doen het zeer weinig.

XI. HOOFDSTUK.

Van den Tabak van Perſien.

De Tabak groeit door geheel *Perſien*, en wel voornaamlyk omtrent *Hamadan*, in woeſt *Caramaniën*, omſtreeks *Coureſton* en aan de *Perſiſe Golf*; deeze laatſte is de beſte. Hy groeit zeer ligtelyk zonder 'er eenige de minſte zorgen meer toe aantewenden als tot de gewoone plantgewaſſen Men verzend dezelve in bosjes.

Wanneer deeze Tabak droog is, heeft hy de koleur van een dood blad; hierom kan dezelve verkogt worden, zonder hem vooraf te laten uitzweeten.

Zo men hem op dezelfde wyze behandelde als die der Eilanden, hy zou al zo ſterk zyn als de Braziliaanſe; doch de *Perſiäanen* houden hier niet van. Deeze laatſte Tabak noemen zy Engelſe, om dat de *Engelſen* 'er ſterk in handelden, toen zy zig aldaar ophielden; doch wanneer de *Perſianen* dezelve zeer ſterk en goed bevonden, hebben zy opgehouden, met denzelven te verkoopen.

XII. HOOFD-

XII. HOOFDSTUK.

Van de Kragten en Deugden van den Tabak

DIE GEENE, welke zig de moeite gegeeven hebben, om de Natuur en Eigenschappen van den Tabak te onderzoeken, hebben dezelve, niet ten onregt, met den naam van *Sana sancta*, bestempeld, ziende, dat in deeze plant zo veele voortreffelyke hoedanigheden geleegen waren.

DAT MEN zig aan alles, behalven aan weldoen, te veel kan overgeeven, is een uitgemaakte zaak; en het is hierom, dat ik zeer gaarn wil toestaan dat den Tabak mooglyk al zo veel misbruikt, als ten nutte gebruikt word. Doch dit belet niet, dat men in tyds gelegenheid een nuttig gebruik van alles kan maaken: want schoon wy weeten, dat, Noäch, onbewust van de kragt der druiven, te veel wyn dronk, en dronken wierd; dat den Wyn, volgens Salomon een Spotter is; zo vinden wy ons nogtans verpligt denzelven regt te doen, en 'er oneindig veel goede hoedanigheeden aan toe te staan: en dus is het met het een, dus is het met ander, en dus is het ook met den Tabak gesteld.

VERSCHEIDE beroemde Mannen, die waarlyk groot zouden geweest zyn, zo zy wat minder met de Erfleer en Vooröordeelen van hunne Meesters behebt waaren geweest, hebben den Tabak voor een allerschaadlykste plant uitgekreeten, zonder de krachten en eigenschappen derzelve te

kennen; daar weer anderen, min driftig en partydig, dezelve, daar het voeglyk was, onäangeroerd zyn voorbygaan.

Hierom zal het niet ondienstig zyn, by deeze myne Verhandeling over den Tabak, een korte Verklaaring te geeven, tot welke eindens, in welke kwaalen, en met welk een vrugtgevolg, dezelve kan gebeezigt worden, dus ga ik over, tot de Geneeskundige Gebruiken van den Tabak in 't gemeen.

XIII. HOOFDSTUK.

Van de Geneeskundige Gebruiken van den Tabak in 't gemeen.

Vooräf dient men aan te merken, dat alle Tabak niet met voordeel kan gebruikt worden; integendeel: de kunst, of liever het belang, weet deeze plant tegenwoordig met zo oneindig veel geuren en smaaken te bezielen, zo te verbasteren, dat wy dikwyls, wanneer wy ons verbeelden Tabak te hebben, slechts wat gekorve of gepoederde blaaden van een ander geslacht hebben, die met een Theriäak van Sausen, Sappen en wat dies meer is, bezwangerd zyn.

Dus, wanneer ik van inwendige Geneezingen door den Tabak spreek, zo versta ik beste zuivere Virginiäansche, of die, uit de Spaansche West-Indiën, het zy gekorven of in blaaden; maar in de uiterlyke kwaalen, kan men verschillende Soor-

Soorten, tot zelfs onze Nederlandse neemen, hoewel de eerstgenoemde in alle gevallen de beste is.

DE TABAK zal zy goed zyn, moet veel vlug en vast Zout, en fyne Olie, doch weinig water en aardägtigheid bezitten. Hy moet volkoomen ryp, welgebroeid en uit de Natuur van een aangenaame geur zyn: voor het overige moet hy een Carstaigne, en niet een zwarte of ligtgeelägtige koleur, welke veeltyds tekenen van bederf of dorheid zyn, hebben.

DIT weinige staat ons slechts te onderzoeken, zullen wy de goede uit de kwaade schiften, om ons tot een middel voor verscheide kwaalen en gebreken te dienen, waar over wy, volgens beloften, tans zullen handelen, en de wyze hoe, en waar voor dezelve kan gebruikt worden. Dus word hy in veelerlei opzigten als een middel opgegeeven en met veel vrugt in- of uitwendig gebezigd, in de Waterzugt, Podagra, Pyn in de Gewrigten, anderdaagse Koorts, in veelerlei besmettelyke Ziektens, in verscheide Kwaalen, die uit koude Waterägtige en Slymige Sappen ontstaan, in de Slaapzugt en Slaapeloosheid, in Hitte en Koude, Dorst enz. in Krop- en Kliergezwellen, Oogkwaalen, Wonden- en Zweeren, voor de Drenkelingen, Hair en Daauwurmen, Ongedierte enz. gelyk in de volgende Hoofdstukken breeder verklaard word.

II. AFDEELING

XIV. HOOFDSTUK.

Van het Medicinaal gebruik van den Tabak, voor de Waterzugt.

De Tabak kan met zeer veel vrugt in de Waterzugt gebruikt worden, wanneer men 'er slegts voorzigtelyk mede handelt, en de Geneezing op deeze wyze in 't werk stelde. Men maakt, volgens de gewoone wyze, uit beste Tabak, een *Extractum inspissatum*, wel zorg dragende, dat dezelve maar met een klein vuur uitgedampt en verdikt word; welke men, als volgt gebruikt.

℞. *Extract. præscript*
Pulv. Chelar. Cancr. Simp aa dr. semis.
M. f. c. s. q. Elix propriet. P. pilulæ triginta.
involv. Glycirrhiz.

Van deeze Pillen, geeft men den Patient, zo dezelve nog sterk is, 's avonds twee, doch zo dezelve zeer verzwakt is slegts één, met een glas warm bier in, laatende den Lyder hier op na bed gaan. Dus gaat men seven of agt dagen voort, wanneer men één Pil meer neemt, en na verloop van eenige dagen nog één, en zo tot ses toe, vermeerderende, zo de afgang niet te onmaatig word, en 'er geen braaking by ontstaat, wanneer men het getal liever moet verminderen.

Dus

DUS DOENDE zal men binnen weinig dagen, reeds verſcheide tekenen van geneezing kunnen beſpeuren, en by een aanhoudend gebruik de kwaal eerlang vermeeſteren.

ONDER het gebruik van deeze Pillen, is het mede zeer dienſtig, om de Buik, Beenen en Dyën van den Lyder 's avonds met een afziedzel, het geen uit Tabak en Genever gemaakt is, laauw gemaakt, te betten.

MEN kan op dezelve wyze zig in de Waterzugt, van een Afziedzel bedienen, 't geen dus gemaakt is; neemt een Ons beſte Tabak, doet op dezelve een pint Regenwater, laat dezelve met een zagt vuur een uur lang kooken, zorgende, dat men een half pint overhoude, perſt den Tabak, wanneer zy koud geworden is, uit: Doet dan vervolgens by dit gezuiverd ſap half zo veel beſte Brandewyn, en drie Onſen gemeene Zuiker, en bewaart het in een geſloote Vles.

HIER van neemt den Lyder, 's morgens opſtaande, en 's avonds naar Bed gaande, een klein half Theekopje vol, en blyft dus twee à drie weeken volharden, wanneer men, zig, niet zonder reden, zal verwonderen.

MEN zie hier weiders over *Wittichius*, *Paulus Hermannus*, en andere beroemde Geneesheeren.

XV. HOOFDSTUK.

Van het Medicinale Gebruik des Tabaks, voor de Podogra.

GEEFT den Lyder van het Afziedzel met de Brandewyn en Zuiker, een half Theekopje vol, 's morgens en 's avonds, bettende de beledigde partyen intussen twee a drie maal daags met het warmgemaakte Afziedzel uit den Tabak en Genever. De betting alleen is in het niet verouderde Voeteuvel genoeg.

MEN hoeft met het een en ander, niet langer als tien of twaalf dagen aan te houden; en zo dezelve naar verloop van eenigen tyd weeröm mogt komen, moet men slegts vyf a sesmaal, 's morgens en 's avonds de beenen en handen hier mede betten. Zie hier mede over den voornoemden *Witticbius* in zyn *bericbt von etlicben fremde Krautern*, enz.

XVI. HOOFD-

XVI. HOOFDSTUK.

Van het Medicinaale gebruik des Tabaks, voor de Pyn in de Gewrigten, Koorts, en Besmettelyke Ziekte.

(a) Voor de Pyn der Gewrigten.

GEBRUIKT men dezelfde middelen, op de zelfde wyze, als in de Podogra; met dit onderscheid nogtans, dat men hier in langer moet aanhouden met het gebruik, en het betten slegts 's avonds alleen behoeft te doen. Men leeze hier over by *Thebesius* in zyn *Wonderkunst* des Tabaks.

(b) Voor de anderdaagse Koorts.

DE LYDER neemt hier voor 's morgens, en 's avonds een half Theekopje vol van het Afziedsel van den Tabak met de Zuiker en Brandewyn, doch zo het te veel roering maakt, 't zy dat de Lyder nog onder de sestien Jaaren of zeer zwak is, zo neemt hy ieder reis slegts een Tinnelepel vol, drinkende alleen wat warm gemaakt bier toe, en bezorge dat hy welgedekt in het bed blyve.

DE TABAK is van die Natuur, dat zy alle kwaadäartige slym en vogten losmaakt, en dezelve uit het Lighaam voert, en is in staat, de kwaadäartigste Koortsstof te ontbinden. Men zie hier over na *L. Chr. Hellewig* in zyn *curieuse*

ſe und nutsliche beſchreibung der Ruslandiſchen Dingen:

(*c*) Voor de beſmettelyke Ziektens.

Door het gebruik van den Tabak kan men zig niet alleen voor beſmetting behoeden, maar dezelve hebbende, zig geneezen. Men kan zig 'er op dezelve wyze van bedienen als in de anderdaagſe Koorts gemeld is. Ook is het rooken en kaauwen van den Tabak in alle beſmetting zeer dienſtig.

XVII. HOOFDSTUK.

Van het Medicinaale gebruik van den Tabak, voor alle Ziektens, die uit koude Waterägtige, en Slymige Sappen &c. haaren oorſprong hebben

Het is meer als eenmaal beweezen, en word nog dagelyks bevonden, dat de Tabak door zyn vlug Zout en Olie de Kwylklieren en Speekzel vaatjes ſterk aandoet, wanneer dezelve gerookt of gekaauwt word.

Dezelfde werking worden wy ontwaar, wanneer dezelve inwendig gebruikt word; hy ontbind de zwarte gal, dryft de raauwigheden op een gemakkelyke wyze uit, en beteugelt alle brakke, ſcherpe en ſlymige Vogten, welke dikwerf Aamborſtigheid, Tandpyn, Hoeſt, Zinkingen enz. ver-

veröorzaaken. Zie *L. Chr. Hellewig*, *Heurnius*, *Wiburgius*, *Jonston* in zyn *Thaumatographia naturalis*, *Bibliotheque du Champagnie*, enz. De Geneeskundige Zanger *Buyzen* laat dezelve onder de zwarte gal en slymdryvende middelen, op deeze wyze mede invloeijen:

Soldanelle, Tabac, Euphorbium, Iridisque recentis.

TERWYL *Castor Durantes* zig dus over dezelve laat hooren:

Nomine quæ sanctæ Crucis herba vocatur, ocellis
Subvenit & sanat plagas, & vulnera jungit.
Discutit & strumas, Cancrum, cancrosaque sonat
Ulcera, & Ambustis prodest, scabiemque repellit;
Discutit & Morbum, cui cessit ab impete nomen.
Calfacit & siccat, stringit, men dat que resolvitque;
Et dentum & Ventris mulcet capitisque dolores.
Subvenit antiquæ tussi, Stomachoque rigenti.
Renibus & spleni confert, uteroque, venena.
Dira sagittarum domat, ictibus omnibus artris
Haec eadem prodest, gingivis proficit, atque
Conciliat somnum, nuda ossaque carne revestit.
Thoracis vitiis prodest, pulmonis itemque;
Quæ duo sic præstat, non ulla potentior herba.

WAAR toe dan zulk een *Iliäs* van onzekere en niet zelden gevaarlyke Geneesmiddelen? en waarom niet vooraf de *Enkelden* onderzogt, vóor dat men *zaamgestelde* Geneesmiddelen begin te maaken?

XVIII. HOOFD.

XVIII. HOOFDSTUK.

Van het Medicinaale Gebruik van den Tabak in de Slaapzugt en Slaaploosheid, in de Hitte, Koude, en Honger en Dorst.

In deeze ongemakken is dezelve een uitmuntend middel, het zy in Pillen uit de voorschreve Extract gemaakt, of het Afziedzel met de Brandewyn en Zuiker, gebruikt. Van de Pillen kan men 'er twee, en van het Afziedsel twee Lepels vol, alleen s' avonds na bed gaande neemen. Zie *Thebesius*, *Hellwig*, *Henr*, *Mundius* en *George Cheyne.*

Van gelyk gebruik is dit heilzaam Kruid in onderscheidene Toevallen des menschelyke Leevens, als daar is by voorbeeld: de Hitte en Koude, den Honger en Dorst, hier in, is de Tabak van zo veele verschillende, (en mag ik het zeggen,) strydige uitwerkselen bevonden, dat hy, met regt, den naam van Wonderboom verdient; en dat hy in de Geneeskunde dat geen is, waar voor de Kokosboom in 't menschlyk Leeven gehouden word.

In deeze zo verschillende gevallen kan men zig veilig bedienen van de Pillen uit de Extract gemaakt, en het Afziedsel, van de eerstgenoemde twee pillen, en van het laastgenoemde twee Lepels, na bed gaande, te gebruiken. Men kan hier over nazien *Henr. Mundius*, *Hellwig* en *Thebesius.*

XIX.

XIX. HOOFDSTUK.

Van het Medicinaale Gebruik van den Tabak, in de Krop en Kliergezwellen, en de Gebreeken der Oogen.

HIER TOE is de Tabak zeer dienstig, wanneer men 'er dus mede te werk gaat: men neemt goede gekorven Tabak twee onsen; laat dezelve met een pint water een quart uur zagtjes kooken; waar na men 'er een half pond havermeel en twee a drie onsen Brandewyn by doet; roerd het dan zo lang, tot dat het de dikte van een Pap of Cataplasma heeft.

VAN DEEZE PAP legt men wat ter dikte van een vinger op een dubbelde doek, en plaast dezelve, wel met doeken bindende, op het gezwel: hier door worden de hardnekkigste gezwellen in weinig daagen ontbonden. *Barnstein* in zyn Tabaks *Wunderkunst*.

VERDERS is de Tabak nog in gebruik tot een Waschmiddel voor veelerlei kwaalen van het Gezigt, en vooreerst voor de beginzelen der Blindheid en de verduistering en Vliezen op de Oogen, met den aanvang der Cataracta; hier toe neemt men van de beste Tabak een Lood; doet hier in een overdekt potje by, drie Theekopjes kookend Regenwater; laat het zelve op een klein kooltje vuur een uur staan trekken, waarna men het, koud zynde, styf tusfen een doek uitparst; gezuiverd zynde, doet men by een Theekopje

van

van dit vogt twee Onſen ongezoute verſche Boter, zet het weer op een kool vuur, en roerd het zo lang, tot dat het de dikte van een Zalfje heeft. Met dit Zalſje ſtrykt men de Lyder, drie à viermaal daags, de oogen. *Weber* brengt een geval by, van een Meisje, dat veele Jaaren blind geweeſt was, geneezen te hebben. En *Thebeſius* insgelyks, van een Generaal in *Berlin*, die weinig of niets meer zien kon, en hier door zyn gezigt heeft weêrom gekreegen. Dog zulks alles moet met de noodige behoedzaamheid en niet te los nog buitenſpoorig geſchieden.

XX. HOOFDSTUK.

Van het Medicinaale Gebruik des Tabaks, voor allerlei verſche en veröuderde Wonden en Zweeren.

Hier toe behoeft men ſlegts een Afziedſel, dat uit Tabak en witte Wyn gemaakt is. Men bette met dit vogt, laauw gemaakt zynde, de Wonden vier a vyſmaal des daags, en ſlaat 'er ſchoone doeken om heen: dus kan men in weinig daagen dezelve geneezen.

De *Indiäanen* gebruiken in den Oorlog het Tabakswater voor de Wonden der vergiftige Pylen, het zelve trekt het vergift na buiten, en geneeſt met een; hierom draagen zy de Tabak altoos mede.

Insgelyks gebruiken zy de Tabak met de zwaare

re hitte, voor de magteloosheid, en verkwikken 'er zig mede in hunne droefheid, en het poeyer van de Tabak dient hen voor de Wurm Bicho, welken tussen vel en vleees, door de Zweetgaten heen kruipt, en hen dikwyls, zo zy 'er niet spoedig by zyn, gevaarlyke Zweeren veroorzaakt. Zie *Witticbius*, *Dellons* Reizen door de Indiën.

XXI. HOOFDSTUK.

Van het Gebruik van den Tabak, voor de Drenkelingen

EEN STAALTJE van de uitmuntende deugden der Tabakken, ziet men zonneklaar, in het te regt brengen der Drenkelingen. De Engelsen, reeds langen tyd, een vindingryke Natie, vonden het eerst de zogenaamde Tabaks-Machine uit; dezelve wierd na eenige Theöreetise Waarneemingen, aldaar agter den bank geworpen.

DE HEER LOUIS, een franse Bereener, deed 'er verscheide Proeven en Ontdekkingen aan verdronke Lighaamen mede; Hy schreef 'er een Boekje over, doch het geen mogelyk meest voor misdruk en papillotte-papier verkogt is.

CORNELIS BLEULAND een jong, maar kundig Chirurgyn uit *Holland*, was eenige Jaaren daarna in *Vrankryk*, om zyn kunst verder te voltooyen. Voor

zyn

zyn vererek viel hem het Werkje van den Heer *Louis* in handen, het welk hy by zyn aankomst te *Gouda*, waar hy Meester was geworden, vertaalde; en om zyn Perzoon by de Magistraat voor te draagen, en zig in deszelfs gunst te bevelen, zo droeg hy het aan de Regeering dier Stad op.

In Hoe verre de Vertaaler hier in omtrend zyn Perzoon geslaagt is, kan ik niet zeggen; doch wat zyn werk aangaat, dat heeft omtrend het zelfde Noodlot als het oorspronkelyke moeten ondergaan.

Toonde de Heer *Louis* smaak genoeg te hebben, van het wel te willen onderzoeken, de Heer *Bleuland* tot nut van zyn Vaderland het te vertolken; de Leeden van het Genoodschap *Laus Deo*, *Salus Populo*, hebben lust en yver genoeg getoont, om het intevoeren, het geen de zelve ook grootelyks gelukt is.

Doch laaten wy verder gaan. Door deeze Tabaks-Machine word dan den Tabaksrook, door den mond van een der byzynden, in het fondement gedreeven, en is veel al, zo den Lyder niet wezenlyk dood is, nog te lang in het water heeft geleegen, van heilzaame vrugtgevolgen.

Het is onverschillig welke Tabak men hier toe gebruikt, wyl de allerslegtste en stinkendste hier toe zo wel kan dienen als de betere. Voeg hier nog by, dat op plaatzen, waar men geen Bettingen van *Sp. Matrical B.* of andere heete Geesten kan hebben, men zig mede, met niet minder vrugt, van een sterk Afziedsel van Tabak, gemaakt met Brandewyn of Genever, zou kunnen bedienen.

XXII.

XXII. HOOFDSTUK.

Van het Medicinaale Gebruik van den Tabak, voor de Hair- en Dauw-wurm en voor de Schurft.

NIETS kan zekerder, en veiliger en min kostbaar zyn, dan de geneezing met de Tabak. Daar veele jonge Kinderen in deeze Kwaalen, dikwyls aan het gevaar der Kwik-middelen worden blootgesteld, zo behoeft men hier toe slegts de zeere hoofden met eenvoudig laauwgemaakt Tabaks-water twee a driemaal des daags te betten, wanneer men zig gemeenlyk binnen veertien daagen of drie weeken van een volkoome geneezinge kan verzekeren

DOCH wat de Schurft aangaat, welke gewoonlyk door het bloed en sappen verspreid is, deeze is op de gewoone wyzen niet altoos weg te neemen, enkel en alleen door uitwendige Waschingen, of zo als wy gezegd hebben door betten, waar door de Schurft, zo der Menschen als Dieren alleen niet te geneezen is, maar de Lyder moet tevens ieder avond een half Theekopje, van het Afziedsel met de Brandewyn en Zuyker inneemen, en het zelve tot de volkoome geneezing aanhouden. Zie *Hellwig*, *Porta*, *Lemery* en de *Bibliotheque du Campagne*, die hier over zeer breedvoerige Aanmerkingen gemaakt hebben.

XXIII. HOOFDSTUK.

Van het gebruik van den Tabak, voor de Aardwurmen, Mieren, Slakken, Rupsen, zwarte Vliegen, en diergelyk Ongedierte in de Tuinen.

MEN strooie, om de Boomen, Zaaden en Planten voor het ongedierte te behoeden, dezelve alleenlyk maar met Tabakspoeder, zynde een geringe stof, die op den grond, in de Werkplaatzen der Tabakskoopers, word byeengeveegd.

DIT Stof zuivert de Tuinen van alle Aard- en Boom-Insecten, te weeten: men strooit het op de Bedden die bezaait zyn, of mengt het vooräf wel onder het Zaad, waar door het zelve voor de Aardvloo, de Mieren, Slakken enz. behoed word; alzo het meeste Ongedierte straks de Bedden verlaat, de gewoone Wurmen sterven schielyk, en de Slakken zwellen op, als of zy de Waterzugt hadden, en sterven wel dra mede, zo men dit in den beginne eens of tweemaal herhaalt: voor de Luizen en Rupsen der Planten en Boomen, laat men het Tabakspoeder in Water weeken, en begiet ze met het zelve twee a driemaal in de week, vooral moeten de Boomen en Boomgewassen nog vroeg in het voorjaar met Kalkwater afgewassen, en by het uitbotten vier of vyfmaal met Tabakswater begooten worden,

den, dus zal men het fieraad, der blaaden en de vrugten tevens bewaaren. Zie *Munting* en anderen; en alzo laaten wy het by deezen, schoon wy 'er nog eenige zaaken over zouden kunnen zeggen: uit vreeze dat wy onzen Leezeren verveelen mogten.

WY HEBBEN nu genoegzaam uitvoerig geweest, over het Geneeskundig Gebruik, en de verschillende Medicinaale eigenschappen van den Tabak, voor In- en Uitwendige Kwaalen: tans gaan wy nu over tot de verscheidene Behandelingen en Kunstbereidingen van de Tabakken, als het voornaamste oogmerk dat wy ons in deeze Verhandeling hebben voorgesteld.

HEBBEN wy onze Leezers in het reeds verhandelde van nut geweest, wy zullen het nu te meer zyn, om dat wy hier de voornaamste en grootste *Geheimen* van de onderscheidene behandelingen, Mengingen, en Smeeringen der Tabakken en Snuiven, in het openbaar zullen openleggen: waar door wy den Tabakhandelaaren, en alle Liefhebbers van dit edel en heilzaam Rookkruid, eenen ongemeenen dienst zullen doen, zo wy vertrouwen.

III. AFDEELING.

XXIV. HOOFDSTUK.

Van het Tabakrooken en Kaauwen, en hoe dit eerst uitgevonden en in gebruik is geraakt.

Het Tabakrooken is het eerst bedagt by de *Amerikaanen*, welke ten dien einde de aarde Machines, (om zulks gevoeglyk te kunnen doen) uitdagten.

Dat het rooken van Tabak van een oneindig nut is, kan niemand, die onpartydig en oordeelkundig is, tegenspreeken.

In een Land, gelyk *Holland* is, welkers Dampkring altyd met groove en schadelyke deelen bezwangerd is, en daar men, terwyl men die van booven inädemt, van onderen zig niet minder aangedaan voelt door de brakke koude, en natte gronden, is het Tabakrooken, en het kaauwen een der heilzaamste behoedmiddelen, waarvan wy ons kunnen bedienen.

Den Indiäanen en Amerikaanen is de Tabak byna de eenigste troost in dit oogenblikkelyk Leeven; zy weeten door denzelven de Natuur te onderschraagen, en zig in alle ongesteldheeden, zo eigen aan den Mensch, 'er mede te hulp te koomen. Zyn zy zwaarmoedig, zy rooken of kaauwen Tabak, en vervrolyken zig met denzelven. Zyn zy uitgeput van kragten, wanneer de

de Zon en hunne onmenschelyke, en harde Meesters, schynen 't zaam te spannen, om hen te verdelgen, een weinig Tabak herstelt hunne kragten, doet hen hun slaafagtig Leeven vergeeten, en rustig weer aan het werk gaan.

MEN vind by eenige Schryvers aangetekend, dat in den dertig Jaarigen Oorlog, die *Duitsland* in een akelig *Lybien* hersehiep, het rooken en kaauwen van Tabak het behoud van veele duizenden Menschen was, die zig door denzelven voor de doodelyke uitwerkzelen van gebrek aan Voedzel, bedorve Spyzen en Drank beveiligden.

NIETS is dan zo goed, niets zo zeer te agten, niets, zo dienstig voor het menschlyk Leeven, als den Rook van den Tabak, een Koninglyk gewas, wyl de Vorsten der Aarde zig niet ontzien om dezelve te gebruiken.

DAAR het Tabakrooken de gezelligheid aankweekt, is het tevens dienstig in zwaaren Honger en gebrek aan drinken, het versterkt het Ligchaam, verkwikt de Geesten, en beteugelt de zinkingen en de koude en slymige Vogten.

WANNEER wy de Historiën inzien, vinden wy dat de Natuur, als gewilt heeft, dat het Menschdom zig van diergelyke plantgewassen, zou bedienen; gelyk den Tabak, welke door haar hitte en scherpte de overtollige en nadeelige vogten naar buiten trekken, en hen een ligte kwyling veröorzaaken. Men neeme tot staaving van dit gezegde de Kruidnagels en Peper, die byna door de geheele Waereld gewettigt zyn; de Betel, de Huis-Apotheek der Indiäänen; de Uyen en Look der Egyptenaaren, die in deeze snoepery, geduurende den bouw der Egyptise Pyrami-

miden en gedenknaalden, al een mooy ſtuivertje verteerden; en den Tabak, die van alle de vier Waerelddeelen aangenoomen is.

De beroemde Britſche Geneesheer *George Chyne* heeft opgemerkt, dat beide het rooken en het kaauwen van Tabak eén zeer dienſtige ontlaſting der overvloedige Vogten, raauwigheeden en koude ſlym, te weeg brengt; voornaamlyk, dat zy zeer nuttig is voor Menſchen, die veel Wey- en Waterägtige Vogten hebben; die gekwelt zyn met Hoeſt, Zinkingen, Aamborſtigheid en ſcheuten op de Oogen; insgelyks, die geenen die een koude en waterägtige Maag hebben, en weeldrig leven.

Niet geheel en al is het zonder reden, dat de Tabak veele benyders heeft, alzo de minſte Menſchen denzelven ten nutte weeten te gebruiken; het misbruik heerſcht in het Tabakrooken en Kaauwen zo wel, als in alle andere dingen: in plaats van dezelve matig te gebruiken, zóo verſlaaven 'er zig de Menſchen aan, en maaken hen ongevoelig voor de verkwikking en het nut, dat hy anderzints te weeg brengt. Drie of viermaal des daags een weinig goede Tabak gerookt of gekaauwt kan niets anders als goed doen; ondertuſſchen neemen de Beſtryders van den Tabak ten hunnen voordeel, om den Tabak met de ſchuld te belaaden, zo iemant, die zig aan een onmaatige en wellufſtige Leevenswyze heeft overgegeeven, en die met een een ſterke Rooker is, in allerlei ongeſteldheeden en Ziektens vervalt.

Om het *Tabakrooken* en *Kaauwen* te veröordeelen met te zeggen, dat hy dien geenen, die den zelveu eerſt begind te gebruiken ontſteld en dikwyls

wyls walglyk maakt, is slegts een te vergezogte Reden, dat zo veel te zeggen was, als of men een Kind, dat nog niet gaan kon, nimmer wilde loopen leeren, om dat het zo dikwyls valt; en dat men nooit Boeken wilde leezen, om geen gelegenheid te geeven van door zyn hooge en diepe geleerdheid, nog eens gek te worden.

UIT het een en ander moogen wy dan toestaan, dat de Tabak een zeer nuttige plant is, en dat wy, willen wy wel doen, ons niet van deszelfs haaters laten afschrikken. Laten wy onderzoeken, zo wy nog mogten twyfelen, of het rooken en kaauwen van den Tabak wezendlyk niet heilzaam is; of een weinig Tabak niet in staat is, om onze Zielsvermoogens op te wakkeren en te verlevendigen; of het niet de Spyze doet verteeren; of het niet de afscheiding der vuilligheeden bevordert; en of het niet in staat is, de Buikloop te stillen. Ja Leezer; dit alles kan het rooken en kaauwen van den Tabak doen; hy kan meer doen: hy kan ons de grootste Zegeningen bezorgen, met ons vrolyk en lustig te maaken.

TERWYL wy nu van het *Tabakrooken* en *Kaauwen* spreeken, moeten wy nog zeggen, dat het rooken op verscheide wyzen kan geschieden: daar zyn 'er die door water rooken, te weeten door een glas, het geen half vol water is: dit is met een blaasje zeer digt toegebonden, en in het zelve staat een Tabakspyp met de steel op de grond van het glas, zynde dezelve pyp door eén een klein gaatje het welk in de blaas is, geplaatst, terwyl 'er een steel van een pyp mede door de blaas gestooken word, om daar aan te rooken, wanneer de kop van de regtöpstaande Pyp met Tabak gevuld en aangestooken is.

De Turken en Persiäanen rooken uit een van klei gebakke kop, waar aan zy een lange steel uit Riet of eenig Hout vastgemaakt hebben. De Duitsen hebben weêr koppen uit hout gemaakt, daar zy dikwyls zeer lange steelen van Leer aanhebben, die zy twee of driemaal om hun Lyf kunnen slingeren, en die somtyds zeer kunstig gemaakt zyn, doch in Nederland kan men zig van de in gebruik zynde aarde pypen bedienen, dewyl die van de minste omslag en kosten zyn.

XXV. HOOFDSTUK.

Van de Menging, Souzing, en Pakking van den Tabak in het Algemeen.

De geheele Kunst van een Tabakshandelaar, bestaat daarin dat hy den Tabak wel weet te mengen, en door goede verdeeling der zoorten, en præparatiën van dezelve, die smaaklyk in het rooken weet te maaken; in deeze Konst legt al zyn voordeel. Ik heb meêr dan één Tabaksverkooper in deeze Stad gekent, die door die Weetenschap zig in den Handel een Goudmyn verworven heeft; de *Havana* en *Kanaster Varinas* van pas onder gemeendere soorten ligt en bruinbladige verkurven, heeft dikmaals een slegten Tabak voor een allerbesten doen doorgaan. Met *Kanaster* moet men niet dan spaarzaam te werk gaan, en liever met de *Braziliscbe* en *Virginische* melleeren dat goedkooper uitkoomt. Een deel

deel *Zwifent* en *Varinas* met gemeendere Tabakken die uit de Spaanse West Indiën, Cuba enz. koomen, en die niet wel alleen kunnen gerookt worden, handig gemengd, maakt een zeer goede en welsmaakende Meng-Tabak uit.

Om van de Pakking en het Kardoezen enz. der Tabak te handelen is een te gemeene zaak om 'er wyt over uittebreiden; al wat ik daar van kan zeggen weet den minsten Tabakshandelaar wel; omtrent het Spinnen, in Rollen maaken, en alle overige bèreidingen, hoe veel 'er ook van te zeggen zou vallen, is het even eens gelegen. De Virginische en *Havana*, en zo veele andere Tabakken, die men in blaaden koopt, weet men dat in Vaatwerk koomen, en de Inlandsche doorgaans in Manden. Om nu de deugden zo wel als de zoorten van Tabak zo bladeren als gesponnen goed, wel te kennen, en 'er van te oordeelen; zo moet een Kooper den in vaten gepakten Tabak wel examineeren, of alles onder wel is als boven, of het goed aan de Monsters genoegzaam voldoen kan, of de Tabak ook vervuilt, vermuft, in kleur veränderd, verhit, stinkend, bedurven of vogtig is: reikende ten dien einde zo diep in het vat als hy maar mogelyk koomen kan. De *reuk* en *kleur* zyn altoos de twee voornaamste Proeven van de deugd of ondeugd van den Tabak, daaröm moet een Kooper hier voor al wel op letten, en het niet altoos op een Makelaar, of op het woord van een Verkooper aan laaten koomen.

Om slegte Tabakken voor goede te doen doorgaan, is het *Souzen* uitgevonden, dat op verschillende wyzen geschied: dus word den Inland-

landſchen Tabak doorgaans enkel gepékeld en zo naar de Ooſtzee en het Noorden in Rollen en Kanaſters verzonden ; maar om de andere en edeler ſoorten te *Souzen* , daar behoord eigenlyk vry wat meer kunſt en oplettenheid toe. De dunne Bieren, Syroopen, Zouten , Aftrekſels van Anys ; Venkel , en andere welriekende Zaaden kunnen hier van groot gebruik zyn.

'T Is bekend dat hier eertyds een Jood aanzienlyke Schatten gewonnen heeft, met zyn Tabak door een Tinktuur uit de *Cortes Kasq.* getrokken , te beſproeien. Maar het is zo bekend niet, dat nog in onze dagen , een zeker voornaam Tabakshandelaar groote zommen wind met zeker Geheim dat ik hier nog liefſt zo openlyk niet aan al de Waereld bekend maak. Het is een *Sauzing* of *Geuring*, die met een enkele beſprenkeling, (nevens het ondermengen van zeker zeer wel bekend blad ,) den allergemeenſten Tabak , den aangenaamſten ſmaak van Varinas en Zwiſent geeft , en in geur en ſmaak evenaart : zo , dat het zelfs door kenners naauwlyks te onderſcheiden is , dan op 't gezigt van het blad misſchien alléén.

Het Verwen van den Tabak , waar door eén bleek ſlegt blad, hoogbruin van kleur word, is ook geene van de minſte kunſtjes van een handig Koopman. Doch het moet met overleg en voorzigtigheid geſchieden, op dat men 'er niets aan verderve : wy zullen hier tans niet breeder over zyn ; een keurig Tabakshandelaar weet zeer wel van welk een nuttig gebruik, de *Oker* in *Amandel-oly* of beſte *Boomoly* ontbonden, de Aftrekzels van verſcheide Houten en Schorsſen enz. hem zyn, gelyk wy in het volgende 32. *Hoofdſtuk* nader eeren zullen.

XXVI.

XXVI. HOOFDSTUK.

Van de byzondere Souzingen, en Voorſchrift van een Sous, om van een ſlegten Brazilie Tabak, een zeer aangenaamen Tabak te maaken.

MEN maakt een ſterke Sous uit Potas, Pruimen en Bier, laatende dezelve geduurende een uur kooken, wanneer men den Tabak in een vat legt, en 'er de Sous, die vooräf door een zeef gegooten is, kookend heet boven op giet. Dus laat men den Tabak drie of vier weeken leggen, wanneer men hem uitneemt en droogt: deeze kan voor goede Varina's gerookt worden; en is zo veel te beter, wyl de Sousſing dezelve gezonder maakt, en hem van allen ſtank zuivert.

XXVII. HOOFDSTUK.

Manier om flegten Tabak goed te maaken

MEN neemt den flegten, of ftinkenden Tabak en laat denzelve 24 uuren in kookend Water weeken; vervolgens giet men 'er het Water af, en doet 'er ander Water, waar in Sasfafras geweekt is, op; wanneer men hem weer 24 uuren laat ftaan: hierna neemd men hem uit, en hangt hem te droogen, wanneer hy een zeer goede fmaak en geur zal bekoomen hebben.

DIT geeft een zeer ligten en aangenaamen Tabak, die zeer goed is voor Menfchen, die weinig rooken.

XXVIII. HOOFDSTUK.

Om van een gemeenen, een zeer welriekende en aangenaamen Tabak te maaken.

HIER toe neemt men *Benzoïn* en *Storax* van beide een ons, en vryft dezelve met twee onfen Zuiker in een Mortier fyn. Van dit poeder neemt men tot tien ponden Tabak een lood; en mengt het zelve met een half pintje Bier, en roert

roert het onder den Tabak. Op deeze wyze kan men met beſchadigt en ſlegt goed te werk gaan; en men kan het zo het geen koleur mogt hebben, met een weinig Afziedzel van Goudsbloemen beſprengen en verwen.

XXIX. HOOFDSTUK.

Om een gezonde, blanke en aangenaame Tabak te maaken.

Om dat 'er veel Menſchen zyn, die wel gaarn wilden Tabak rooken, zo zy ſlegts konden, hebben wy hier deeze zagte Tabak geplaatſt, van welken zy veilig zo veel kunnen rooken als het hen belieft. Dezelve word op deeze volgende wyze gereed maakt, men neemt:

Rype en goede *Tabaksblaaden* een ons.
Betonie.
Hoefblad van beiden een half ons.
Kaneel, grof geſtooten een half Lood.

Men ſnyd den Tabak en de Kruiden, en doet 'er daarna de Kaneel onder.

Deeze Tabak zuivert en reinigt de Harsſenen, verdroogt de ſcherpe en zinkingägtige Vogten, verſterkt het Hoofd, geneeſt de Tand- en Kiespyn, en alle loopende oogen.

XXX.

XXX. HOOFDSTUK.

Hoe den Tabak te zuiveren.

Gy zult u bedienen van een Waterdigt Tobbetje, of een ander Vat, dat driemaal zo veel Tabak omvatten kan; als gy denkt te zuiveren, onder aan dit Tobbetje of Vat, moet een gaatje voor een Deuvik in zyn, om de vogtigheid in tyds te kunnen aftappen als 't noodig is. In dit Vat moet een doek gelegt worden, die rond om de kanten over hangt en in 't midden op de bodem rust, dezelve moet sterk en digt zyn, op dat 'er geen Tabak door passeeren kan. Legt dan uw Tabak in deeze Tobbe en doet 'er zo veel water over tot dat hy wel doorweeken kan; roert die dan wel om, en laat hem weeken tot des anderendaags, laat 'er dan het water onder uitloopen, neemt de Tabak in uw Spreed of Linnen Kleed op, en wringt hem zo sterk uit als gy kunt, doet 'er dan weêr verswater op, en wast hem opnieuw, laaat hem wyders weeken als de eerste keer, en vervolgt zo twee a drie keeren agter elkander, als gy 't dan de laatste maal gedaan hebt zo drukt 'er het water uit zo veel als doenlyk is, dan zult gy van die vlakke teenen Korfjes neemen die met digt sterk Linnen overtrokken zyn, legt hier uw Tabak in, en laat die onder 't geduurig omroeren in de Zon droogen: wel gedroogt zynde doet ze weêr in uw Tobbetje op dezelfde wyze als vooren, en giet 'er een genoegzaame menigte ruikend

water op na uw goedvinden, het zy dan van Roozen, Oranje Bloemen, of met Venkel water, want dit zyn de waters die bekwaam voor den Tabak zyn, in dit Water dan zult gy dezelve laaten weeken tot 's anderen daags, dan daar uit nemen en dezelve zagtjes uitperzen, leggenze op uw teenen Wannen, en draag zorg van ze om te roeren na evenredigheid, dat ze droog begint te worden, en als ze droog is zo besprengt die op nieuw met het zelfde water: invoegen dat ze even als Koek is, laat dan al weder droogen, en als die dan droog is zo zal ze in staat wezen van de reuk der Bloemen over te nemen.

DEEZE boven gedagte wyze van den Tabak te zuiveren is de beste, en de Tabak is door dit middel in staat om alderhande soort van reuken te ontvangen die men aan dezelve geven wil; dog men kan 'er zig niet van bedienen zonder den Tabak merkelyk te verminderen, daarom kunnen die geene welke spaarzaam met haar ruikende waters zyn, en niet gaarn zouden hebben dat haar Tabak zo klein wierde, zig bedienen op volgende wyze.

XXXI. HOOFDSTUK.

Een andere Manier om Tabak te zuiveren.

Gy zult uw Tabak alleenlyk doen weeken in water den tyd van vier-en-twintig uuren; doet dan vervolgens uw water afloopen, en drukt den Tabak door een doek, of met uw Handen zo styf uit als gy kunt: legt ze te droogen onder 't gedurig omroeren, en als die droog is besprengt ze met ruikend water na uw goedbedunken: zodanig nogtans dat ze even als een Deeg is, laat dan al weer drogen: droog zynde besprengt ze een tweedemaal, en dan weer op nieuw drogen: als wanneer dezelve zal gereed zyn om zodanigen geur te ontvangen als men 'er aan geven wil: maar wilt gy die Geel of Rood maken, zulks moet gy eerst doen, eer de reuk van Bloemen daar aan gegeeven word, zo als het volgende Hoofdstuk leeren zal.

XXXII. HOOFDSTUK.

Hoe men de Tabak Geel, of Rood, Koleuren zal.

NEEMT Geele, of Roode Oker, wat gy wilt, genomen een ſtuk als een Ey, doet 'er een weinig Krytwit by, om de Koleur een weinig te matigen: wryft die op een Marmer ſteen met ontrent een Lood zoete Amandel Olie, en dit wel gedaan hebbende, zal men 'er by beetjes bydoen het water onder 't geduurig omroeren, of wryven tot dat het water zeer wel met de Koleur vermengd zal zyn: legt dit dan op een hoek van de ſteen ter zyden, wryft vervolgens twee lepels vol doorweekte Gom Dragant, en als zulks wel gedaan is wryft het met uw Koleur wel te zamen onder elkanderen tot alles konſtig vermengd is, onder 't bydoen nogtans van een weinig water, doet dan alles in een teſt, en vermeerdert 't onder 't geduurig omroeren tot de quantiteit van een pint water, dit gedaan zynde, zo zult gy nemen zo veel gezuiverde Tabak als gy wilt, doet dezelve in een aarden vat, of teſt, en doen 'er wel omroerende, met de hand zo veel van uw Koleur by dat 'er een tamelyk vogtige, wel doordrongen Deeg van gemaakt kan worden. Laat dit dan zo in de Zon ſtaan, tot des anderen daags, legt het dan wederom op een doek in de Zon te drogen, zorg dragende dat het na maate dat het droog werd omgeroert,

en als 't dan wel droog is, zult gy een Gom bereiden als 't volgt, om ze te Gommen.

Gy zult Gom Dragant, die in ruikend water geweekt is, op een Marmersteen wryven, en een poos gewreven hebbende, onder het wryven daar by doen zo veel water tot ze wel klaar is: en ze tot uw gemak in een test doen, om 'er nog zo veel water te kunnen bygieten als genoeg is. Maakt dan wyders het binnenste van uw hand, met deze Gom nat, en wryft 'er uw Tabak mede tot die alle gegomt is, en dan zult gy die laaten droogen, onder een geduurig omroeren. Dit gedaan, zo zeeft uw Tabak met de fynste Zeef dien gy hebt, ten einde om 'er de Koleur dien 'er niet al te zeer aangehegt is af te scheiden: als dit gedaan is, zo is de Tabak bekwaam, om zodanigen geur van Bloemen te ontvangen als gy 'er aangeeven wilt.

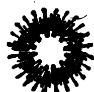
XXXIII. HOOFDSTUK.

Hoe men den Tabak de reuk van Bloemen geeven zal.

Het is vooreerst noodig dat men weete, dat de bekwaamste Bloemen om reuk aan den Tabak te geven, zyn, die van Oranje, Jasmin, gemeene Roozen, Muskaat Roozen, en Tuberoozen, want het is zeer bezwaarlyk dat de andere Bloemen haar natuurlyke reuk over geven, ten zy dezelve niet oneindige maalen vernieuwt worden:

den: en dan vervolgens die nog helpende met de Essentie van dezelve Bloemen, zo als gy zien zult in het Artikel dat van den Tabak reuk te geven koomt te spreeken. Doch de Reuk duurt nooit zo lang, als van die zoorten welke by ons genoemt zyn. Ziet hier hoe men dit koomt te gebruiken.

GY ZULT een doos neemen na eigen goedvinden; en beleggen dezelve met wel gedroogde Papieren, doet hier dan een laag Tabak op van een duim breed dik, dan zulk een laag Bloemen, en vaar zo voort, tot alles ingeleid is, laat dit op zodanigen wyze vier-en-twintig uuren leggen: dog zo gy de ruimte van Bloemen hebt, maar twaalf uuren. Zeeft dan uw Tabak onder de Bloemen weg, en vernieuwt ze met andere Bloemen op dezelve wyze als gezegd is, en vervolgt zo vier a vyf dagen; en als gy dan gewaar word, dat den Tabak den reuk van Bloemen wel heeft overgenomen, sluit ze weg in een doos daar die wel droog staat om ze te bewaaren. Ook is 't niet noodig den Tabak aan te raaken, geduurende den tyd dat 'er de Bloemen in zyn, want zy broeit niet.

XXXIV. HOOFDSTUK.

Een ander wyze, om den Tabak met Bloemen te Parfumeeren.

ZO VEEL Papier zal men neemen als gy noodig hebt, droogen de bladen wel ter degen over 't vuur, en doorsteken dezelve vol gaatjes met een dikke speld; om nu den Tabak in de Bloemen te leggen, doet als volgt: legt in uw doos eerst een laag Tabak, ten dikte van een Duim, legt over deezen Tabak een Blad van uw doorgestooken Papier, en op dit Papier een laag Bloemen, op de Bloemen weer een blad Papier: en daar dan weer een laag Tabak overheen, vervolgt dus doende tot 'er niet meer Bloemen nog Tabak voorhanden zyn; op dusdanigen wyze zyn de Bloemen tusfen twee Papieren, en de Tabak van desgelyken; zonder dat ze de Bloemen koomt te roeren. Op deeze manier zal de Tabak zeer natuurlyk de reuk van Bloemen overneemen, want de geur van de Bloemen is nu door de Tabak niet bedorven: draag vervolgens zorg van de Bloemen zo dikwils te veranderen na de menigte die gy noodig hebt om te geuren; het zy dan alle twaalf of alle vier-en-twintig uuren, en als gy 'er dezelve wilt uitneemen, doet uw Papier weg en zeeft uw Tabak door een klaare Hairen Zeef, die eng genoeg is om 'er de Bloemen boven te houden, vaart zo vier of vyf dagen voort zo heb gy gedaan.

XXXV.

XXXV. HOOFDSTUK.

Roze-Knoppen voor den Tabak.

NEEMT een bepaald getal, of een menigte Roozeknoppen van wat soort dat gy wilt, doet 'er een voor een het groen af, en in de plaats een Kruidnagel weer by; doet dan dezelve in een fles, stopt die wel digt toe, en zet hem drie a vier weeken in de Zonneschyn. Zo kunt ge van dezelve u in den Tabak bedienen, te weeten als die alvoorens gezuivert is; het geeft een aangenaame reuk.

XXXVI. HOOFDSTUK.

Van de Verbetering der Inlandse Tabakken, die in het Gelderse en Stigtse, omtrent Nieuwkerk, Rheenen, Wageningen, Arnhem, *de geheele* Betuwe, *het Land van tussen* Maas *en* Waal, *en* Amersfoort *gevonden worden.*

VEELEN zyn zedert een geruimen tyd van denkbeelden geweest, om den Inlandsen Tabak (waar van wy hier voor reeds betreffende de groeijing en voortkweeking gehandeld hebben) tot betere deugden en hoedanigheden te brengen;

om dit middel uit te vinden zyn 'er duizenden verkwist; en zo ik my niet bedriege, is men 'er nog al éven ver meê, zonder hoop tot noch toe van vordering, ondanks zo veel aangewenden yver en vlyt. 't Is bekend dat onze Hollandse Tabak, by de andere édeler zoorten vergeleeken, een zeer slegten en verveelenden stank in het rooken nalaat; de onäangenaamheid van welke reuk, zo verre gaat, dat het voor iemand die aan goeden Tabak gewoon is, onmogelyk valt in een vertrek, waar deezen Inlandsen gerookt word, te duuren. Een ongemak, dat de onze met de Duitse; en andere gemeene soorten van Tabakken gemeen heeft, en dat te vergeefs overwonnen word door bymengingen van *Oliteiten* en *Parfuimen*, die het betere Geuringen zouden mogen mêdedeelen, gelyk met het *Oranjewater*, de *Muskus*, de *Storax*, de *Civet*, en andere *Odeurs* alreeds geprobeerd is, dan zonder uitslag zo als men wel gewenscht had: want of het beneemt dat gemeene goed de verveelende bylucht niet, of zo het die al in den aanvang beneemt, het is slegts voor weinig tyd, wanneer die konstgeur aanstonds verdwynt, en de voorige stank weêrkoomt; dus scheen daar weinig middel op.

Men heeft ook al onderstaan door Afziedingen en opkookingen met Zout, dit Gebrek in den Tabak te boven te koomen, dan de bladeren te droogen, en met eenig Tinctuur te smeeren: doch alles met even slegten uitslag tot nog toe, zo dat de hoop vervliegt dat men hier in immer tot een gewenscht einde zal koomen. (*)

De-

(*) Ik heb hier opzettelyk niet breeder over willen hande-

DEWYL wy nu volgens onze gedagten de meeſte weetenswaardigheden van den Tabak gezegd, en de voornaamſte bereidingen en kunſten die 'er op zyn, openhartig aangeweezen hebben: zo ſtaat ons nog veel byzonders van de *Snuifpoederen* op te haalen, verwagtende dat wy de belanghebberen in dit Kruid hier omtrent geen minderen dienſt zullen doen, als met de Verhandeling die wy hen van den Rook-Tabak gegeeven hebben. Wy gaan dan over tot onze IV. Afdeeling.

IV. AFDEELINGEN.

XXXVII. HOOFDSTUK.

Van het Snuiven der Tabakspoeders.

MEN kan zeggen dat alle bekende ſoorten van Poeders die men tot *Snuiven* gebruikt, gebragt kunnen worden tot deeze vier:

Spaanſe en Portugeeſe *Snuiven.*
Zuivere *Rappée*, of geraspte Krotten-Tabak.
Geparfumeerde of aangezette *Rappées.*
Bloemen en Kruiden *Snuiven.*

Doch

deelen, om dat ik zie dat in het *Plan* van een Werk dat by den Uitgeever deezes ſtaat uittekomen onder den naam van DEN VADERLANDER, een *Proefkundige Verhandeling* gegeeven zal worden, over het VERBETEREN *van onzen* INLANDSEN TABAK, daar ik zeer verlangende na ben.

Doch laat ons liever eerst een algemeen denkbeeld geeven van het gebruik van zékere Poeders door onze Reukdeelen naar boven op te trekken, en welken dienst of ondienst zulks aan het hoofd, en de Hersfengestellen der menschen doet.

Is het rooken algemeen, het Snuiven is het nog te meer. Ieder, wie slegts een Neus heeft moet Snuiven, en draagt al mede een Snuifdoos met zig. Hoewel men geschreeven vind, dat de Snuif het *Pulvis Eruditorum*, of het Poeder der Geleerden is, om dat het 't verstand scherpt, de Geesten verlevendigt en den slaap verdryft, zo zal ik egter nimmer toe kunnen staan, dat het Snuiven van zulk een nut is, als het rooken; integendeel ik zal liever gelooven, dat het in het algemeen meer schade als voordeel doet; en dat zy, die 'er zig te veel aan overgeeven, zig aan kwaalen blootstellen, die dikwyls geen gewenscht einde hebben.

Het Snuiven zou min nadeelig zyn, zo het slegts maatig geschiede, en men zulke Snuiven verkoos, die wel gezuivert en niet met andere prikkelende ingredienten vermengt waaren.

Onze reuk en snotvliesen zyn van een al te teder zamenweefsel, dan dat wy ze nagt en dag van prikkelende middelen zouden laaten knaagen; onze reuk is ons een altenoodzaaklyk zintuig, dan wy het niet zouden tragten te bewaaren, en ons verstand is ons al te dierbaar, dan dat wy het, door een onmaatig Snuiven, zouden benevelen.

Ik heb het reeds gezegd, dat wy nergens in, zullen wy gezond en vrolyk leeven, de paalen der maatigheid moeten te buiten gaan.

Een

Een Snuifje op zyn tyd, kan niet min nuttig zyn, als een pyp Tabak; doch is het dagelyks en geduurig Snuiven veel schaadlyker, als het dagelyks Rooken en Kaauwen van Tabak.

Met dit alles, het is 'er tans zo mede geschapen, dat myn sermoen hier zo min verandering in zal brengen, als eertyds de hairige Predikatie by de langgehairde Rotterdammers. Waarom ik, wel weetende, dat ik de Snuivers en Snuifsters geen dienst kan doen, my maar, om niet geheel en al nutteloos te zyn, tot de Snuifmaakers en Verkoopers zal wenden, en hen, het geen ik hier van meen te weeten, getrouwlyk mededeelen: Zie hier dan de vrugten myner navorschingen.

XXXVIII. HOOFDSTUK.

Om Snuif te maaken, gelyk die van Napels.

Neemt uw Snuif, en doet die in een pot, en giet by ieder pond Snuif een ons wyn, en laat dezelve staan. Doet dan in een Mortiertje, tot tien ponden Snuif, vyf greinen Muscus, en wryft dezelve lang met een weinig Broodzuiker, en vervolgens met een ons Brandewyn: roer dan by beetjes al uw Snuif onder dit mengzel, en gy zult, zo het wel gemengt is, een alleraangenaamste Snuif hebben, die niet zeer bekend, en altoos in deeze Landen zeer byzonder is.

XXXIX.

XXXIX. HOOFDSTUK.

Hoe men den Tabak aan Poeder maakt.

Zo men gesponnen Tabak heeft, moet men die los maken, en in de Zon te drogen leggen en zo ze aan Bosjes is, op dezelfde wyze, en droog zynde in een Mortier stampen, en moet 'er op gelet worden, dat de Zeef waar van gy u, wilt bedienen genoegzaam klaar is, op dat 'er de grofste Korrelen die gy maaken wild ook kunnen doorvallen: en om den Tabak niet alles ten eersten geheel fyn te maken, zo moet alle ommeziens gezift worden wat men stoot, want als gy al te lang aanhoud te stooten, zo zullen alle Korrelen tot stof worden; als 't dan tot Poeder is zo zult gy dezelve zuiveren, zo als hier voor in het 30. Hoofdstuk geleerd is.

✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱

XL. HOOFDSTUK.

Fyne Snuif Tabak na de Spaanse Manier.

De opregte Snuif Tabak van Spanjen, is ten eenemaal fyn en roodägtig; om ze zo te maaken moet men Tabaks Zaaden nemen die rood zyn, stampen die wel in de Mortier, en doen ze door een fyne Zeef, en gelyk als die moet gezuivert zyn, als ze gekleurt word, zo als in den beginne van deze Verhandelingen is aangemerkt, zo moet men ze op heden maar de geur van Bloemen doen hebben, zo als geleert is, en parfumeeren dezelve vervolgens op zyn Spaans, of anders hoe men wil, zo is 't gedaan. Tot de *Tonka-* of zogenaamde *Tonkje-*Snuif, bézigd men de genoegbekende *Tonka-Boontjes*, om ze te geuren.

Dog om Snuif Tabak van een goede reuk te hebben, zo is 't niet genoeg, die met Bloemen te parfumeeren; maar daar moeten andere geuren aan gegeeven worden, dog evenwel kan de reuk van Bloemen wel iets doen, en die eens gezuiverd zyn, kunnen in de volgende Compositien gebruikt worden; ik laat het aan ieder van die te behandelen na zyn goeddunken, maar ik zal alleenlyk zeggen dat de ondervindinge my heeft doen zien, dat de geur van Bloemen, de uitgelezendste Reuken wel koomt te verzellen, en dat de reuken van een andere hoedanigheid zyn, en langer kunnen duuren.

Ik zal geen byzonder verslag doen, van alle kleine Reukwerkjes der *Snuif Tabakken*, die ieder na zyn humeur kan bereiden: ik geef al-

leen-

leenlyk denkbeelden van de uitnemendste Reuken, het is aan alle Menschen ligter te maaken met minder omslag als zy van de meerdere kennisse hebben.

XLI. HOOFDSTUK.

Snuif-Tabak van Cedra of Bergamotte.

Om den Snuif-Tabak, de Cedra geur te geeven, is 't niet nodig dat ze in de Bloemen gelegt word, het is genoeg dat die gezuivert is, want de Cedra is een sterke reuk, die over al doordringt; derhalven is 't genoeg van eenige dropjes in een paar Lood te doen, en 't wel te vermengen, zo is 't goed.

XLII. HOOFDSTUK.

Snuif-Tabak van Neroly.

De Essentie van de Nerolie is ook zeer kragtig, even als de Cedra, de reuk is sterk en aangenaam, mits dat 'er weinig word bygedaan, want ze is nog doordringender als de Cedra, alleenlyk moet 'er gedagt worden, dat zo men de Snuif-Tabak hier na ruikende wil hebben, datze moet zuiver en opregt zyn: want als ze eenigzins

zins, vermengd is verkrygtze gevolglyk een min-aangenaame reuk.

XLIII. HOOFDSTUK.

Van den Snuif-Tabak de Pongibon.

NEEMT een pond geele Tabak, die met Oranje Bloemen geparfumeert is, en breekt in een klein vyzeltje twaalf grein civet met een klein klompje Zuiker, en wel gekneuſt zynde zal men 'er een beetje Tabak bymengen, en alzo onder 't gedurig omroeren, en ſtooten met de ſtamper voortvaren tot dat uw Mortier vol is: keert dan alles om, by 't geene overgebleeven is, en vermengt het te zamen met uw handen.

DOET dan van deezen Tabak uw Vyzel of Mortier weer half vol, ſtort 'er een Lood Eſſentie van Oranje Bloemen overheen, en vermengt het ter deegen met uw ſtamper; doet 'er dan vervolgens zo veel Tabak by tot uw Mortier vol is, vermengt dit al omroerende nog eens met elkander, en doet dit dan wederom by 't geene niet in de vyzel konde, vermengt dan alles met uw handen zo is 't gedaan.

DEEZE reuk zal zeer aangenaam zyn, en 'er lang byblyven, en of deeze Eſſentie al wat vet was: zo zal zulks doch geen hinder aan de Tabak doen, want de evenredigheid is 'er wel waar genomen, zo de Doſis boven vermeld, niet overtreeden word.

DOCH

Doch merk aan, zo den Tabak met Jasmin geparfumeerd is, dat men de Essentie van dezelfde Bloemen moet neemen, en zo van andere desgelyks; ook kan allerhande slag van Tabak op een wyze ruikende gemaakt worden.

XLIV. HOOFDSTUK.

Van den Gemuskeerden Snuif-Tabak.

Neemt Tabak van wat geur van Bloemen dat gy wilt, by voorbeeld een pond; doet dan in een klein Mortiertje twintig grein Muskus, met een weinig Zuiker, vermengd het wel te zamen, doet 'er dan een beetje Tabak by, en vermeerdert het zelve onder een geduurig omroeren met de stamper tot uw Mortier vol is, doet dan alles by het overige en mengt het te zamen, zo is het gemaakt.

XLV.

XLV. HOOFDSTUK.

Van de Gemuskeerde Snuif, na de Spaanse manier.

NEEMT een pond Tabak, van wat geur van Bloemen dat gy wilt, en doet in uw klein Mortiertje, twintig grein Muskus, met een ſtukje Zuiker, dat gy wel te zamen wryven zult: vervolgens zal men 'er wat Tabak bydoen, en 't al omroerende vermeerderen tot uw Mortier vol is; dit gedaan zynde, keeren denzelven dan om, en ſtrooien 'er een gedeelte van den anderen Tabak overheen, op dat deezen niet kome te verſlaan; noch zyn geur te verliezen.

WRYFT dan daar na in een Mortier, nog tien grein Civet, met een ſtukje Zuiker, doet 'er dan ook, al omroerende by weinigjes Tabak by, tot dat uw Vyzel vol is, doet het dan by den anderen, en roert of vermengt alles wel te zamen, zo is 't bereid.

XLVI. HOOFDSTUK.

Van de Roomse geur in den Snuif-Tabak.

NEEMT een pond Tabak, als boven gezegt is, doet uw klein Mortiertje warm worden, en door deszelfs warmte, daarin versmelten, twintig grein Amber, mengt 'er vervolgens wat Tabak by, en vermeerdert dit onder het omroeren met de stamper by weinigjes, en als de Mortier half vol is, zo keertze op een stuk schoon Papier om, en overdekt dezelve met een weinig van 't overige.

WRYFT dan vervolgens in de Mortier, tien greintjes Muskus, met een weinig Zuiker, doet 'er ook als even, by beetjes Tabak onder 't omroeren by, en wel vermengt zynde, stortze over de andere heenen, en overdekt dezelve nogmaals met Tabak, die niet in de Vyzel geweest is, handelt voor de derdemaal nog eens zo, met vyf grein Civet, en een klontje Zuiker onder 't bydoen van Tabak als even geleert is, doet dan alles by elkander, vermengt het wel zo is 't gemaakt.

XLVII. HOOFDSTUK.

Van den Snuif-Tabak, na de manier van Maltha.

NEEMT een pond Tabak, die na Oranje Bloemen ruikt, en doet door weinig hitte in een klein Mortiertje fmelten, twintig grein Amber: mengt 'er dan Tabak by, en vermeerdert het zelve onder 't omroeren met de ftamper, tot de Mortier vol is; legt het zelve dan apart, en ftrooit 'er vervolgens van het ander wat overheen.

DAN ZAL men in dezelve Vyzel wryven tien grein Civet, met wat Zuiker, ook even eens met het bydoen en vermeerderen van den Tabak handelende, als meermaal gezegt is, en ftortenze dan by de voorgaande, vermengenze te zamen, om vervolgens gedaan werk te maaken.

XLVIII. HOOFDSTUK.

Van den Amber Snuif-Tabak.

Gy zult een Pond Tabak neemen, gegeurd na wat geur van Bloemen dat is even veel; doét uw klein Mortiertje heet worden, en daar door smelten vier-en-twintig grein Amber: doet 'er als boven onder 't gestadig omroeren met de stamper, van uw Tabak by, en als de Vyzel vol is, zo vermengtze met het overige wel ter deeg met uw handen, zo is 't gemaakt.

Dewyl het nu zo gelegen is, dat een ieder in de ruikende dingen, tot hier toe van ons beschreeven, zyn byzondere keuze en genoegen heeft; en dat veelen een sterke reuk in den Tabak begeeren, daar 'er ook zyn, die een zagte en egter ook een goede reuk beminnen, deeze allen zeg ik zullen gelegenheid hebben, van in onze opgestelde Compositiën haar genoegen te vinden; want zo de reuken hen mogten te sterk wezen, hebbenze niet meer te doen, als de Tabak te vermeerderen, na dat 'er de reuken alvoorens zyn by gedaan, en de geur zal dan zeer zagt zyn: want die bestaat maar in 't meer en in 't min, wyl de Voorbeelden of Recepten allen in de beste form zyn ter neer gestelt. Doch moet ik evenwel niet vergeeten te zeggen, dat men na de Parfumeering van den Snuif-Tabak, dezelve wel digt geslooten bewaare, want anderzints leid 'er de reuk zeer veel hinder door.

XLIX.

XLIX. HOOFDSTUK.

Van eenige andere byzondere Snuiven, als
(1) *Van den Snuif-Tabak van Duizend Bloemen.*

HIER valt niet anders te doen, als dat gy veelerhande reuk van Bloemen by uw Tabak doet, en dat zo wel zaamen mengt, tot men niet weten kan welke dat doorsteekt, zo hebt gy gedaan.

(2) *Hoe men den Tabak, min of meer, zeer fyn kan maaken.*

MEN moet verscheiden soorten van Ziften hebben, de eene van digt, en de andere van wyder Linnen. en zo zal men al zeevende, min of meer fyne Tabak krygen, dat na het Gaas of Linnen is, waar gy doorwerkt: doch men scheid den Tabak dusdanig niet van alkander, of zy moet eerst met Bloemen zyn ruikende gemaakt.

(3) *Snuif met de geur van de Civet, als mede van de Toskaanse en Italiaanse Reuk-Snuiven.*

WRYFT in een Mortiertje tien greinen Civet, doende 'er een weinig Snuif by, geduurig wryvende en al meer bydoende, tot dat hy

zeer fyn en wel vermengt is, wanneer men het onder vier ponden Snuif doet, en het in een welfluitende doos bewaart.

(4) *Toskaanse Snuif.*

MEN neemt twintig greinen Amber de gris, en wryft dezelve met een warmgemaakte Stamper in een Mortiertje, telkens een weinig Snuif bydoende; waarna men dezelve onder twee ponden Snuif mengt, die wel goed in zyn foort, en droog is. Deeze Snuif is zeer goed voor die geenen, die met Opftygingen en Hoofdpynen gekwelt zyn.

(5) *Italiäanse Snuif.*

MEN neemt twee ponden van de bovengefchreeve Amber-Snuif, en mengt 'er onder, agt greinen Civet, die met een weinig Broodzuiker in een Mortiertje gewreeven is; en gy zult mede een zeer aangenaame Snuif hebben.

(6) *De Nieuwe Snuiven.*

ZEER ligt bekoomt men uit deeze gegeevene Preçepten, aanleiding om de laater bekend geworden Snuifpoeders, door de Engelfen, en Franfen voorål, uitgevonden, te vervaardigen; gelyk daar zyn de *Stokvis*, de nagemaakte *St. Domingo*, de *Pompodour-Snuif*, de *Viölet*, en *Straatsburger Viölet*, en andere foorten; welke laatfte met een toebereiding uit de Florentynfe *Iriås* of Liswortel &c. gemaakt word.

L. HOOFD.

L. HOOFDSTUK.

Van de (1) Gegeurde Spaanse Snuif: Als ook van de Snuif vau Seville; nevens een manier om de slegte Snuiven te kleuren.

NEEMT Muscus en Civet, van beide tien greinen, wryft dezelve met een weinig Zuiker wel fyn, en doet 'er beurtelings by, twee ponden geele Spaanse Snuif, roerende het een en ander, wel onder een.

(2) *Snuif van Seville.*

HIER toe neemt men van de gegeurde Spaanse Snuif, doende by twee ponden, twintig greinen Banilles, die vooräf zeer fyn gepoedert moeten zyn.

IN HET geuren deezer Snuiven kan men naar welgevallen, de hoeveelheid der geuren vermeerderen, of verminderen: doch men dient alle deeze Snuiven wel digt te besluiten, alzo zy, wanneer 'er de lugt by kan koomen, zeer rasch haar beste vermoogens verliezen.

(3) *Om de Snuif nog op een andere wyze te Verwen.*

WY hebben nu genoeg gezegd van het Geuren, tans ook nog iets van het coloreren.

Neemt

Neemt dan om uw Snuif mooi geel (†) te tingeeren een weinig geele Oker, wryft dezelve in een Mortiertje fyn; doet 'er dan een weinig Amandel-Oly by, en wryft het zo lang, dat het tot een fyn papje word, waar by men dan zo veel Snuif mengt, als de koleur verdraagen kan; langs deezen weg is het gemaklyk de Snuif nog andere Koleuren by te kunnen zetten: het is alleenlyk een flegte behandeling, wanneer de gekoleurde Snuiven bederven, of de koleur verliezen.

Zie daar het hoofdzaaklykfte, dat 'er ten opzigte van de *Snuiven* kan gezegd worden. Die geene, welke niet geheel en al aan de fleur en gewoontens van hunne Ouders of Meefters verflaafd zyn, zullen uit dit myn Werk nog al eenig nut weeten te trekken, als een open hof tot allerlei Uitvindingen in de *Tabakken* en *Snuiven*, die ik wensch dat door myne Vaderlanders lang met fmaak zullen mogen gebézigd worden

(†) Vergelyk deeze behandeling met die, welke wy in het 32. *Hoofdftuk* leerden, ten aanzien van den Tabak zelve.

